

NAP KELET

ALAPITOTTA TORMAY CECILE

1940 ♦ JÚLIUS ♦ 7. SZ.
XVIII. ÉVFOLYAM

HAMVAS BÉLA:

Stonehenge

RÓNAY GYÖRGY:

Juhász Gyula

SEMJÉN GYULA:

Üzenet a túlvilágról

MIHÁLY LÁSZLÓ:

Pini Mussolinija

A MAGYAR IRODALMI
TÁRSASÁG KIADÁSA

NAPKELET

IRODALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

Felolós szerkesztő:

KÁLLAY MIKLÓS

Megjelenik minden hó 1-én.

Előfizetói ár egységesen egész évre 12 P. Külföldre 15 P.

A Napkelet szerkesztősége:

Budapest, VII., Damjanich-utca 42.

Ide kell küldeni mindazt, ami a lap szellemi részét érdekli.

Kiadóhivatal:

Budapest, VII., Rózsa-utca 23. Telefonszám: 131-420.

TARTALOM:

	Oldal		Oldal
<i>Hamvas Béla</i> : Stonehenge, a szikla eksztázisa	337	ELVEK ÉS MŰVEK:	
<i>Mihály László</i> : Szóljatok fascista dobok! (Vers)	343	<i>Mihály László</i> : Giorgio Pini: Mussolini	363
<i>Semjén Gyula</i> : Üzenet a túlvilág- ról	344	<i>Sötér István</i> : Passuth László: Eső- isten siratja Mexikót	365
<i>Rónay György</i> : Juhász Gyula	351	<i>Legény Elemér</i> : Früchtl Ede: XII. Pius	366
<i>Mihály László</i> : Ki terít asztalt? (Vers)	356	<i>Lovass Gyula</i> : Possonyi László: Az árnyék	367
<i>Szentgyörgyi Istvánné</i> : Vác.....	357	<i>Majthényi György</i> : Linnankoski: Menekülés	368
A NAP VISSZHANGJA:		<i>Semjén Gyula</i> : Roger Martin du Gard: Les Thibault. Épilogue	369
<i>Mme Sans-Gêne</i> : Könyvnapí tanul- ságok	361	<i>Rónay György</i> : Toldalaghy Pál: Im üdvözöllek	370
<i>Pasquino</i> : Elszólás	361	<i>Soós László</i> : Egy magyar táncosnő. Nagy Etel emléke.....	370
<i>L. E.</i> : A szakszerű és alapos válasz	362	<i>Marék Antal</i> : Aradi Zsolt: A játé- kos fia	371
<i>P.</i> : Senkifia	362		

STONEHENGE, A SZIKLA EKSZTÁZISA

Irta: *Hamvas Béla*

AZ ANGOL Wales tartomány délnyugati sarkában sajátos kőépítmény áll. Régebben azt hitték, hogy a kelták emelték. Mai nézet szerint sokkal régibb; minden bizonnyal abból az időből való, amelyet neolitiknak neveztek el. A neolit a legmagasabb kőkultúra: a kőszellem virágzása. Körülbelül húsz lépés sugarú körben egymástól arányos távolságra négy méter magas szürke, nyers tömbök állanak. E tömbökre ugyanolyan kőből ugyanolyan alakú köveket fektettek. Csupa kapu, amely körben áll.

A kapuról tudjuk, hogy daimonikus építmény. Ez az a valami, amin keresztül az ember valahová belép. És ahová belépett, ott átadja magát az ott érvényben levő törvényeknek. A kapukon való átlépés jelentőségét régebben igen jól ismerték. A középkori városok és várak bejáratán őrségek álltak. Ezek az őrségek olyanok voltak, mint Kerberos, az Alvilág kapujának őre: daimonikus emberek. Vigyáztak. Nem eresztettek se ki, se be akárkit. A római császárok diadalkapukat építettek. Ma, kaputlan városok és kaputlan élet idején e nagy szokás megmaradt. Aki a diadalkapun átmegy, az a halhatatlanság egy nemébe megy át. Az örökkévalóság kapuja. Belépés az emberfölöttibe. S ezért szokták a kapukat feliratokkal ellátni. Dante tudta, hogy a pokol kapuja az összes remények feladását hirdeti. Aki egy kapun átlépett, az vagy a jóba, vagy a rosszba érkezett, — de mindenképen valami lényegesen új és más világba.

A neolit kőkapuk közül ma már csak néhány áll. Az oszlopok ledőltek s a szemöldökfák a földön hevernek, egymás hátán. Lehet, hogy pusztító hadsereg dúlta fel, az is lehet, hogy az idő, de a hadsereg se más, mint idő és az idő se más, mint hadsereg. Az épület ma rom. Ezt a romot hívják Stonehenge-nek.

EGYÁLTALÁN nincs a kőkorból való emlék, amely a népfantáziáját, a művészetet, irodalmat és a tudományt annyit foglalkoztatta volna, mint Stonehenge. A környék lakói e gigászi kövek rejtélyét mondákkal próbálták megfejteni. A művészet a sötét és komor fenség nagy alkotásának tartja. A tudósok legalább negyvenféle feltevést koholtak arról, hogy milyen nép

alkotta és mire szolgált. Egyesek szerint szentély volt, mások szerint temető. Hasonló stílű épület van Angliában, Normandiában, Bretagneban és a Földközi-tenger vidékén is. Schuchardt azt mondja, hogy akkoriban egy nép lakott Norvégiától Kisázsiaig, mindenütt a tengerparton s ez építette. Ugolini azt is tudni véli, hogy e kultúra tűzhelye Malta volt, amikor a Torre dei Giganti, a Casa della Fata, az angol és a bretagnei kövek eredetét magyarázza.

De vannak fecsegő emlékek, mint amilyenek a bizánciak, vagy a keletiek, — és vannak némák. Stonehenge ilyen néma emlék. S a némát az ember hiába faggatja. Nincsenek hallgatóbb kövek, mint Stonehenge tömbjei.

Hogy az ember mit él át akkor, amikor közéjük lép, arról beszél egy sereg népi monda, ballada, legenda. S erről beszél sok író és művész. Powys leírja, hogy mit érzett regényalakja, mikor a köveket egy éjszaka egyszerre meglátta:

«Ebben a pillanatban úgy érezte, hogy valamilyen mágikus erő szállta meg és embertelenül gyenge és kicsiny lett. De nemcsak gyenge és kicsiny. Úgy érezte, hogy Hatalom birtokába kerül, amely csaknem megsemmisítette, — olyanná vált, mint egy folt, atom, mag szem, homok, tollfoszlány, elsuhanó ritka füst, — az emberi világtól teljesen megszabadult, attól, hogy önmaga szerepe, vagy maszkja legyen. Úgy látszott, mintha túlradó proteuszi fluidum árasztotta volna el. Csontját átjáró kívánságot érzett arra, hogy örültségeket és bolondságokat kövessen el s úgy viselkedjék, mint egy bohóc, pojáca, vagy hülye. Szerette volna az előtte levő nagy és nehéz személyt körüljárni. Szeretett volna e szörnyű oszlopok között négykézláb szökdécselni, mint egy megkergült állat. Úgy érezte, hogy egész életében, eddig a pillanatig természetének ez a gyengesége, ez a mindennemű értelem iránt való közönye s az emberek véleményének megvetése, ez a csaknem elemien földalatti, valahogyan el volt rejtve. De most e távoli, ködös csillagok alatt, e szörnyű emlékezettelen tömbök mellett, vad és boldog önkívületben először érezte azt a lényt, aki ő maga».

Ime a nagy kapu-élmény. Az ember belép és Hatalom birtokába kerül. De nem a városba és nem a várba lép be, nem a halhatatlanságba és nem az Alvilágba. Nem. Stonehenge kapui valahová máshová viszik az embert. Mi ez a megszabadulni kívánság az emberi világtól? Az értelemtől? Ez a legyőzhetetlen ösztön, hogy örültségeket kövessen el? Négykézláb szökdécseljen? Mi ez a földalatti ösztön? Mi ez az elemi önkívület?

AHHOZ, hogy az élőlényeket megismerjék, fel kellett őket bontani s meg kellett nézni, hogy mi van bennük. Az anatómia úgy találta, hogy belül sajátságos állatok vannak. Mert szív, máj, tüdő, lép olyan, mint valamilyen állat. A vér se más, mint kicsiny állatok tömege. Végül a sejt is valamilyen különös állat. És sem a sejt a vérré, sem a vér a szervre nem hasonlít. Mindegyik egészen más alakú és természetű lét.

A kő anatómiájában az a sajátságos, hogy, mikor az ember szétbontja, mindenütt tömören, egyöntetűen kő. A követ nem kell felbontani, hogy az ember megtudja, mi van benne. Az állatnak és a növénynek van életmagja, ős és alapsejtje, amit, ha valaki megöl, az élet és a lény elpusztul. A kő csupa mag, csupa ősanyag, anélkül, hogy sejt lenne. Nincs germinális pontja. A követ nem lehet megölni.

Ha az élőlényben valamit összetörnek, sohasem azt törik össze, amire az összetörés irányul, hanem mindig valami más, annál mélyebb, annál alapvetőbb. Az törik össze, ami tartja azt, amit össze akartak törni. Ha valakinek összetöröm büszkeségét, nem a büszkeség törik össze, hanem az, ami tartja, esetleg a megkülönböztetés tehetsége. Ha összetöröm hiúságát, nem a hiúság semmisül meg, hanem ami alatta van és ami a hiúságot tartja: esetleg az önérzet. Ha összetöröm valakinek testét, nem a test semmisül meg, hanem, ami a test alapjában van, az élet. Ha átszúrom az állatot, nem azt szúrtam át, hanem a szívet, a benne levő kicsiny, de életfenntartó állatot; de nem a szívet öltem meg, hanem a vér-állatot; de a vér-állatot sem, hanem magát az életet. Ezért olyan borzasztó az emberjavítás és a hibák kiirtása; ezért szörnyű az erőszak. Rosszat akar elpusztítani, de nem azt öli meg, amire céloz, hanem a mélyebben levőt, azt, ami a rosszat is tartja: a jót. Ezért nem lehet és nem szabad a javítást, a beleavatkozást, a hibák és bűnök kiirtását másnak végezni, csak magának az embernek. Csak én tudom magam úgy megváltoztatni, hogy ne érjen az a veszteség, amely sokkalta nagyobb, mint a változtatás által elérhető jó. Ez talán a lényege annak, amit szabadságnak hívnak.

Akő anatómiájának ilyen mélységei nincsenek. Vagyis: a kő anatómiájának mélységei sokkal nagyobbak és sötétebbek. Vannak hóbertos, szenvedélyes, tüzes, szelíd, vidám kövek. Vannak alattomos, gonosz, buta, tragikus kövek. De minden kőben van valami mérhetetlenül szenvedő. Ami az élő lényben a büszke és hiú élet szabadsága, azt a kő nem ismeri. Ezért minden kő szenved. A szenvedés lényege: küzdelem a súly ellen, — a nehézség,

a tömeg ellen. Irtózatosan tömör, súlyos, — rettentő tehetetlen szubsztanciában állandó meddő erőfeszítés, hogy saját súlyát legyőzze. A kő anatómiája ezzel a hiábavaló erőfeszítésen megbukott szenvedéssel találkozik. A követ nem kell összetörni, össze van törve: elvesztette szabadságát s önmagába süllyedve a súly martaléka lett. Ez a kő anatómiájának titka.

S amikor az állatról, vagy növényről valamit lehasítanak, a tag, vagy darab elpusztul. A kő ugyanakkor megkönnyebbül, — szenvedése kisebb lesz. S amikor e lehasított követ felállítják, a kő úgy érzi, hogy legyőzte a bene levő súlyt. Ezért fejez ki minden oszlop diadalt. S amikor ezen az oszlopon, fenn a levegőben a kő lebeg, ez a köeksztázis: a fölemelkedett kő, a repülő kő, — száll, — elérte azt, amiért oly irtózatosan küzdött. Fenn van a levegőben, — szabad.

Stonehenge fenségének titka, hogy a követ fölemelte, a levegőben tartja és szabaddá tette. Nem a faragott oszlopot, azt, amely már elvesztette ősi alakját és természetét. Stonehenge kövei vad és elementáris sziklák, faragatlan, az őskőből letépett tömbök. Itt nem az átszellemült és megmunkált kő válik szabaddá, hanem az igazi, az elemi, az ősi és a vad. Ez a kő szenvedélyes gyönyöre: fent a levegőben táncolni. Ez Stonehenge: a táncoló szikla.

Powys azt mondja, hogy amikor a kapun belépett, szökdécselni, bukfencezni, táncolni akart, — meg akart szabadulni minden határtól, régitől, értelemtől, — az örület és a bolond önkívület vett rajta erőt. Igen: e kapu beviszi az embert oda, ahol a kő felszáll a levegőbe, ahol a súly megszűnik, a tehetetlenség megsemmisül és a szikla repülni kezd, — ez a táncoló kő világa, a hely, ahol az anyag kilép önmagából, anyagtalanná válik és találkozik azzal, ami fent van, ami egészen magas, ahol a kő olyan szabad és könnyű, mint egy isten. Ilyen helyről mindenki tud. Mindenki tudja, hogy vannak helyek, ahol az anyag megszabadul önmagától és szabadon fel tud szállni. E hely megjelölésére egészen egyszerű szavunk van, ez: a templom.

Ami a templomban történik, az a legközvetlenebbül és legegyszerűbben úgy fejezhető ki, hogy: itt a kő lebeg. Ez az a hely, ahol a kő fölemelkedik a levegőbe. A lebegő kő azt jelenti, hogy az anyag legyőzte saját súlyát és szabaddá lett. Ami pedig szabad, az hasonló az istenekhez. A templom a lebegő kövek, a táncoló anyag, a tehetetlenségét legyőző súly, a szabad szellemé vált matéria szent helye. A metamorfózisnak ezt a lendületét ma sem tudjuk másképpen kifejezni, mint a lebegő kő szimbolomával. Valószínű, hogy ezt a szim-

bolumot sohasem fogják tudni másképen kifejezni. És az egész építészet semmi egyéb, mint ez : templomokat építeni. Szent helyeket alkotni, — vagyis a követ a levegőbe emelni. Ez a piramis, az inkák cuzcoi vára, ez a pekingi kastély, a mayák nap-szentélye, Tiryns, Athén, a középkori vár, a bambergi dóm, a Pitti-palota, a newyorki felhőkarcoló lényege. Ez az, amit sehol olyan egyszerűen, tisztán, olyan fenséges rövidséggel nem lehet látni, mint itt : Stonehegne-nél.

AMIKOR Powys azt mondja : I think stone-worship is the oldest of all religions : a kőtisztelet valamennyi vallás között a legrégebb, — ennél is többet gondolt. A kő sűrű tömegéből és masszív szubsztanciájából következik, hogy nem tud alkalmazkodni, nem tud engedni és kitérni. Léte oly merev, hogy nem tud átlátszani. Ez a kő keménységének értelme és magyarázata. Nem azért kemény, mert masszív, hanem ellenkezőleg, azért masszív, mert nem tud más lenni, mint kemény. És nem azért nem ereszt át magán semmit, mert súlyos, hanem azért súlyos, mert nem tud magán áteresztetni semmit. A kő a szellemnek éppen ellentéte, kemény és tehetetlen és nem átlátszó, ahogy a szellem : étheri, aktív és transzparens.

A szellem olyan, mint amilyenek a hindu mythos Buddha székét mondja : a széket körülveszik a pusztító erők, a démonok lecsapnak reá, marcangolják, felrobbannak, perzselik, döngetik és ragadják. Hiába. Annyira nem érnek el semmit, mintha a széken nem ülne senki. Pedig Buddha ott van, csak mindent átérez magán. A tiszta szellem-Buddha ott ül és a szék éppen nem üres, nem : tele van izzóan tele, olyannyira tele erővel és léttel és szellemmel és hatalommal, hogy a démonok nem bírnak vele. Úgy látszik nincs ott senki, mert átlátszó, transzparens, tökéletesen megtelt szellemmel, azzal, ami étheri, aktív és transzparens. Aki színültig megtelt léttel, az a lét olyan magas fokán van, mintha már nem lenne.

A kő éppen fordítva. Nem tud áteresztetni magán semmit, a pusztító erők beleütköznek, széttépik, megolvasztják és összetörik. Miért? Mert olyan súlyos, tömörszerű, tehetetlen és áthatolhatatlan. Nem tud engedni. De viszont ugyanakkor nincs ott, mert nincsen benne semmi aktivitás. Üres, mert nincsen benne tűz és hatalom és erő és élet. Tele van súllyal és üres, mert nincsen benne aktivitás ; tele van keménységgel, de üres, mert nincsen benne semmi étheri ; tele van anyaggal és nincsen benne semmi átlátszó. A kő azért üres, mert színültig telt passzivitással, tehetetlenséggel, keménységgel és áthatolhatatlansággal.

De abban a pillanatban, amikor a kő a földről fölemelkedik, elkezd szellemmé válni. Kaába köve, mondják az arabok, átlátszó és ragyogó kristály volt, amely ég és föld között lebegett, de az emberek bűneitől elkezdett megzavarodni, mindig sötétebb és sötétebb lett, végül megfeketedett és lezuhant a földre. Az átszellemült kő a fordított Kaába : súlyos, át nem látszó éjszakája elkezd derengeni, világosodik és hajnalodik benne az éj, mindig áttetszőbb lesz. Minél feljebb emelik, annál transzparensabb, mint a gyémánt-kristály elkezd tündökölni, végül mintha anyagtalanná válna : fent lebeg ég és föld között.

Stonehenge a transzparens kő szentélye. A követ fölemelték a levegőbe s most útban van, hogy olyan átlátszó legyen, mint az ég. Ez a táncoló kő, a szabad kő, az étheri szikla. Fent lebeg a levegőben : legyőzte súlyát, tömegét, nehézségét, vakságát, tehetetlenségét, — meggyulladt s most az ég felé csapva lobog, mint a láng. Létének merevsége étheri aktivitássá lett. S e titáni, félelmetes kőkapuk oda vezetnek az emberre, ahol megszűnik ember lenni, — ahol olyanná válik, mint a homok, tollfoszlány, ritka füst, — ahol úgy szökdécsel, mint a megkerült állat értelmetlen önkívületben, fel, fel, az istenekhez, ahol az ember érzi azt a lényt, aki ő maga.

SZÓLJATOK FASCISTA DOBOK!

(1940 történelmi májusán)

Tram-tram. Szóljatok fascista dobok!
Hadd halljam még ma én az eldobott,
a meg nem ismert, útból félretett,
s utoljára boldogiton: a tett!

Töprengő vagyok és törékeny,
de megláttam a jelt az égen,
a hó-roppanást a hegyekben
meghallottam, s az új seregben

felneszeltem a friss tavaszi dalra,
s továbbadtam repesve hallva.
Nem vagyok harcos csak erőtlén
költő, de sohase törődtem

korhadt renddel, terpedt sötéttel,
reakcióval: lesz-e étel
számomra holnap? – ez nem érdekelt,
csak szám lelkesen velük énekelt.

Nyűgöz a mult, szegény, esendő,
gyöngye vagyok, de tudtam: a jövőndő
az a tiétek, új és szent tavasz,
s napja egész világra sugaraz.

Füleltem, hogy messziről dübörgtök,
hallottam, hogy áradva jöttök,
lassú cammogót megelőztök,
s Európán ujjongva győztök.

Zászlótok én magamba' vittem,
és bennetek rajongva hittem;
az imperiumban: a férfias
latin esodában, mely szellem, a vas,

vér, hősök jogán újra törvényt
ír. Ami jön és ami történt,
megálmodtam, de nem ügyeltek
a szómrá, s konokul a lelket

bennem elfojtották, megölték.
S új tavaszok gyönyörű zöldjét
nem látom már, szomorú torzó
maradtam, s névtelen koporsó

vár reám, nem győzelmes élet:
szabadon, szépen már nem élek,
de jól esik, hogy dübörgtök
és már közel marsolva jöttök.

Hajrá! Szóljatok fascista dobok,
sasos vexillum fennen csak lobogj:
toroljátok meg, hogy megöltek,
dalotok járja be a földet!

Budapest, 1940 május 21.

Mihály László

ÜZENET A TŰLVILÁGRÓL

Irta: *Semjén Gyula*

NYUGTALANUL sétált az előszobában föl és alá. Időnkint a tükörbe nézve megsímogatta vörös, borostás arcát. — Nem, az nem lehet — mormogta ilyenkor s szinte várta, hogy a tükörből visszaszól rá a biztatás. De onnan csak két öregedő, összeszűkülő szem fénylett fel s ő erre zavartan gyűrögetett egy papirost a kabátzsebében. Aztán az órájára nézett. Félkilenc. Itt kellene már lennie. Kinyitotta az előszobaajtót. Kiment a lépcsőházba, nem bánja, mondjon a cseléd, mondjanak a szomszédok amit akarnak. A korlátra hajolt, fülelt. Nemsokára árnyék vetődött a földszinti falra, egy férfi jött, kis táskával a kezében. Na végre! De azért leszólt, hogy megbizonyosodjék:

— Endre!

— Halló, Péter bácsi, jövök.

Balázs Péter fellélegzett. Visszahátrált a küszöbig, ott fogadta az érkezőt.

— Van valami baj? — kérdezte ez s a fogas előtt szemügyre vette az öreget.

— Majd odabenn. Soká jöttél.

— Betegnél voltam, utánam telefonáltak, hogy hivatsz.

— Hívtalak. Hogyismondjam. Nem bízom az orvosokban, már tudod, akárkiben. Tizenöt év óta nem voltam orvosnál. Hagyd, ne beszélj bele. De most kell. Rád gondoltam.

— Péter bácsi, hát természetes, hogy az unokaöcséd...

— Nem egészen természetes. Évek óta felém sem nézel. Újévkor egy kártya, hát ez nem rokonság. De kinek-kinek a módja szerint. Aztán el is felejtettem, hogy orvos vagy. Csak ahogy délután. Akkor a homlokomra ütöttem, persze, az Endre. Vizsgálj meg, kérlek — s máris vetette le egyszerre a kabátot meg a mellényt.

— Mi a panasz?

— Panasz? Hát voltaképp semmi. Csak ez a baloldal itt. Mintha volna valami a bordám közt, ami nem odavaló. Az inget is? — kérdezte rekedten. — No, nézd. — Azzal elébe állt hordóbaszakadó mellével. Dörzsölgette a bőrét, mintha szégyenkezne. S ahogy az orvos hozzáhajolt s a nikkellapot többször a bordáihoz nyomta, Balázs Péter arca egyre aggodalmasabb lett. Félszemével az öccsét figyelte. Lecsüngő karja aprókat vonaglott.

— Szív? — szólalt meg, amint az orvos abbahagyta a kopogtatást. — A szív? Itt a torkomban is szorít, meg végig a karon.

— Semmi különös, Péter bácsi. Egy pillanat. Megnézzük a vérnyomást. Na, valamivel több mint kellene. Hány éves is most a bácsi? Hatvanegy? Nem, hatvanhárom. Hát az ember már nem egészen fiatal, itt is ott is apróbb nyomok. Nem izgatta fel valami?

— Miért?

— Csak úgy mondom. Mert az izgalom, az nem jó. Méreg a szívnek, Péter bácsi. Márpedig minek mérgezzük magunkat, ha nem kell.

— Szóval te, Endre, te azt gondolod, hogy nagyon beteg vagyok?

— Isten ments! S ha azt mondom, sok folyadékot ne igyék, feketét se, meg napon ne sokat legyen, inkább csak árnyékban, majd ha jön a nyár, az is csak elővigyázatosság. De holnap délelőtt jöjjön be a rendelőmbé, szeretnék még néhány dolgot megnézni. Akkor majd előírom az életmódját.

— Holnap? — szólt az öreg s a gallérral bajlódó keze erőtllenül csúszott le. — Jó, holnap — és bólogatott. Aztán mintha rászánta volna magát valami lehetetlenül nagy dologra, az orvos mellé lépett, megragadta a karját. — Te, Endre — szólt és egy pillanatig szinte fuldokolva kapta a levegőt —, te az öcsém fia vagy, úgy mondd meg nekem, lélekre, ahogy igaz, nem fenyeget, nincs, nincs, Istenem, nincs életveszedelem?

Az orvos szeme elkapta nagybátyja tekintetében az átcikázó rémületet.

— Csacsiság, onkli, csacsiság — s biztatóan veregette az öreg, kidülledt erű kezét. — Életveszedelem? Ezzel a szervezettel akár húsz évet is élélhet. Na persze nem bravúroskodni. Márványasztalt emelgetni, mint Zomborban, a papa mesélte.

— Szóval — folytatta Balázs Péter eltéríthetetlen makacssággal — szóval úgy gondolod, eh, számárság — és ezzel leült.

Mosolyogni próbált, de a szembogara változatlanul merev maradt, az arca mintha fából lett volna s a haja tövén gyöngyözött a veriték. Az orvos nézte. Fél — gondolta. — Erős szívizgalom. — A táskája után nyúlt. S akkor hallotta az öreg rekedt hangját:

— Esküdjél meg, Endre, hogy nem, hogy nem fogok, nem fogok meghalni ma éjjel.

Az orvos meghökkent, felkelt a székről s bátyjához hajolva megfogta a vállát.

— De Péter bácsi, micsoda gondolat! Semmi alapja sincs, hogy ilyesmitől féljen.

— Esküdjél meg.

— Most vizsgáltam meg a szívét, vérnyomását, semmi más betegségnek jele sincs. Megnyugtathatom . . .

— Esküdjél neg! — hajtogatta az öreg.

— Péter bácsi, emberek vagyunk, de arra esküszöm, hogy legjobb orvosi tudásom szerint sem ma, sem holnap, sem azután nem kell semmi ilyesmitől sem tartania.

Az öreg visszaroskadt a karosszékebe.

— Hát akkor, akkor olvasd el ezt — s azzal a zsebéből egy összegyűrt papirost húzott elő s ernyedten a térdére ejtette.

Endre felvette, kisimította. Recés papírszelet volt, nyilván tömblevélből szakították le, rajta kapkodó, kezdetleges írás. Nagy torzított betűk: — Holnap éjjel utánam jössz, Erzsi.

Balázs Péter hunyorított szemmel figyelte öccsének arcvonásait. Az orvos értelmetlenül forgatta a papirost. Az előző percek izgalma után most talán el is sápadt egy kissé, mint valami titok előtt. Aztán a nagybátyjára nézett.

— Mi ez? — kérdezte. — Micsoda szamárság ez? Ki ez az Erzsi?

— Erzsi? A te Erzsi nénéd. A feleségem.

— Erzsi néni? Ugyan. Erzsi néni meghalt évekkal ezelőtt — szólt mosolyogva. De ahogy egy pillanatig bekapcsolta ismét a szemét az öreg riadt tekintetébe, az ő szívét is mintha megbizsergette volna egy ismeretlen szorongás. A szeme tovább siklott az íróasztal fölé a falra, s ott látta nagynénje arcképét: hidegen, fölényesen, ahogy ez a szívtelen asszony az életen végigvonult. Erzsi néni! S talán az is eszébe jutott, hogy ez az öregember, igen, hogy egy őrült, egy mániákus ül itt előtte. Hidegvérrel tölta arrébb a papirost. — Ki írta ezt az ostobaságot? — s annyi megvetést adott a hangjába, amennyit csak lehetett.

— Erzsi írta. Tegnap. Ma éjjelre szól.

Endre mosolyogni próbált.

— Érdekes. Ilyen csúnyán ír szegény Erzsi néni — és a papirosra bökött. — Na és mondja, Péter bácsi, hogy jutott ehhez a papírhoz?

— József testvér útján a tegnapi szeánszon.

Az orvos felkacagott.

— Ahá, megvan! — kiáltotta. Szívből kacagott, megkönnyebbültén, mint a gyerek, amikor egy játékos rém elsuhan. — Spiritiszta lett, drága Péter bácsi, szeánszokra jár. Megengedi? De erre rágyujtok egy cigarettára. Tudja, Péter bácsi — folytatta nagy füstkarikákat fújva a csillár felé —, majdnem megijesztett ezzel az ostoba papírral. Már azt hittem, hogy baj van idefenn. De azért meg kell hogy szidjam. Egy ilyen józan, okos ember, ahogy én a bácsit ismerem, hogy tudott bedülni ilyen szélhámosságnak?

Balázs Péter arca egy kissé felengedett. Mentegetődzve válaszolt:

— Te azt mondd szélhámosság. Sokan hisznek benne.

— Hisznek. Sokan azt is hiszik, hogy a harmadik asztráltest aranygolyóvá lesz a krumpliföldön. De maga, Péter bácsi! Nem tudom megérteni!

— Hit dolga.

— Hit dolga? Rendőrség dolga. Ez az írás itten. Egy embert így megrémíteni, halálra izgatni. Hát ez gyilkosság, alávaló egészségrontás, nem babona. — Az orvos tűzbe jött s öklével a papirosra ütött. Aztán nyugodtabban folytatta: — Nem került Péter bácsi valami gazembernek karmaiba?

— Gazembernek? — kérdezte az öreg felegyenesedve.

— Úgy fest a dolog. Legszívesebben a rendőrségre vinném.

— Nem, nem, hova gondolsz.

— Miféle szeánsz az? Hogy került oda?

— A Dezső révén.

— Dezső vitte el? Az unokaöcsém?

— Az.

— Az a széltoló csibész. Rávall.

— Hagyd, nem olyan rossz gyerek az. Te, tudom, sose szeretted.

— Nem én azt a finom kis selyemfiút.

— Ne mondj ilyet. Gizi nénéd fia.

— Az lehet. De most nagyon kíváncsi volnék, hogy jutott ehhez a cédulához. Régóta jár ebbe a társaságba?

— Ősz óta. Tudod, hogy eladtam az üzletet, foglalkozás nélkül maradtam, hát olvasgatni kezdtem. Dezső hozott könyveket. Egyszer spiritiszta könyveket is. Érdekelt. S akkor azt mondta a Dezső, hogy van neki egy barátja, ott szeánszokat tartanak, én is elmehetnék, legalább gyakorlatban is látom a szellemi erők működését. Elmentem. József testvérnek hívjuk a barátját, az a médium. Ir, ha transzba kerül, üzeneteket ír a túlvilágból. Sokszor voltam már ott, olvastam mindenféle híres ember üzenetét. De nem hittem. Egyszer azt mondta a József testvér, nem akarok-e a feleségemmel érintkezésbe jutni. Megpróbáltuk. Erzsi először nem jelentkezett, csak a negyedik alkalommal. Azt írta, hogy elég jól van, mert átkerült a szürke folyosóba, nekem meg, hogy vigyázzak a fagyott lábamra s hogy minden jóval lássam el a Tincsit, az angóramacskát, a zsemleszínút, mert már nem él soká.

— Tincsi? Erzsi néni macskája? Mi van vele?

— Tincsi egy hét mulva elpusztult — mondta Balázs Péter megsimítva az arcát — s én azóta hittem. Egy hónappal ezelőtt az az üzenet jött, hogy már nem sokáig tart a földi megpróbáltatásom,

készülődjek jócselekedetekkel a megtisztulásra. Azóta csakugyan fájni kezdett itt az oldalam és fölriadtam többször éjszakáinkint, mintha megfulladnék.

Az orvos hirtelen mozdulattal kettétörte a cigarettáját.

— Gyalázatos! — mormogta magában s türelmetlenül intett az öregnek, hogy tovább beszéljen.

— Dezső akkor azt tanácsolta, hogy hagyjuk abba az egészet. Így is tettem heteken át, de tegnap nem bírtam ellenállni. Féltem és vonzott, érted? Először úgy volt, hogy mégsem fogjuk hívni Erzsit, de József testvér egyszercsak transzban felkiáltott, hogy Erzsik jelentkezik. Nem mertem megnézni, mit ír. Dezső kapta el a papirost, összegyúrta, nem is akarta megmutatni, úgy szedtem ki a kezéből. Ez volt — tette hozzá a papírra mutatva. — Gondolhatod, milyen éjszakám volt. Az ember öreg, öreg, élt is eleget, de elmenni, azért az mégsem könnyű, igaz? Te orvos vagy, tudod. Délutánig csak magam kínlódtam, nem bírtam tovább, telefonáltam neked.

— Nagyon jól tette, Péter bácsi. Szegény. Hogy megviselte ez a kínlódás. Szóval hitt neki, hitt ennek a buta tréfának. Mert tréfa az egész, kegyetlen, komisz tréfa. Csak azt tudnám meg, miért?

— Tréfa? Tréfálni mernének velem? Endre, te azt gondolod, hogy ennek semmi komoly alapja sincs?

— Nincs. Lélekre mondom, ahogy előbb kérte, hogy beszéljek. Hiába csóválja a fejét. Inkább. Mondja, Péter bácsi — folytatta az orvos néhány cigaretteszippantás után — vár valamit magától ez a fiú? Az embernek mindenre kell gondolnia. Úgy akarom megkérdeni, csinált valamiféle végrendeletet?

— Igen — válaszolt az öreg vontatottan. — Csináltam. Még három éve.

— És megtett valakit általános örökösnek?

Az öreg habozott. Nagysokára válaszolt.

— Endrém, értsd meg, nem titeket akartalak megrövidíteni. De három éve, mikor Gizim halálán volt, én is végrendeletet csináltam, hogy az egyetlen húgom fia ne maradjon ellátatlanul.

— Nem kell mentegetődznie. Szereti Dezsőt, ráhagyja a vagyont, minékünk bebeszólásunk itt nem lehet. Csak az a kellemetlen, hogy nekem kell ilyen hitványságot felfednem.

— Hitványságot?

— Hát nem érti, Péter bácsi? Dezső siettetni óhajtja a pillanatot, amikor a pénzre teszi a kezét. Ezért rendezte ezt az egész spiritalista komédiát.

Balázs Péter mereven bámult az öccsére. Kapkodta a levegőt. Felállt. Végigment a szobán. Fejét símogatta.

— Nem, a Dezső, ez lehetetlen.

— Persze hogy lehetetlen — folytatta az orvos kipirulva, kegyetlenül. — Belőlem az elfogultság beszél. A Dezsőke nem játszott össze a Máté médiummal, nem mérgezte meg a macskát, nem volt körmönfont ravasz, utolsó alávaló, nem akarja halálba kergetni az ő drága hiszékeny bátyját, nem.

— Endre, az Istenért, hát ekkora lehet a gonoszság? A Dezső! Nézd, egész rosszul vagyok belé!

Az orvos a megtántorodó öreg mellé ugrott.

— Péter bácsi, üljön csak le, ne izgassa magát. Persze hogy csak tréfa volt. Majd megbeszéljük a Dezsővel.

De Balázs Péter lerázta a nyugtató kezét.

— Hagyj, Endre, hagyj. Nincs mit megbeszélni. Ha ez igaz, agyon csapom, mint egy kutyát. Hát mi vagyok én, mi? Hát ezt lehet? Azonnal idehivatom azt a, azt a...

— Nem szabad — szólt az orvos a hivatás hangjának szigorúságával. — Nem engedem, hogy kitegye magát ilyen izgalomnak. — S jól erősen karonfogva Balázs Pétert lenyomta a székbe, mint egy gyereket. — Jelenetet csinálni, szó se róla — s mert látta az öreg tagok ideges reszketését, hozzá tette: — Mindjárt adok egy csillapító injekciót.

— Nem kell — makacskodott Balázs Péter —, nem kell. Köszönöm, te jó vagy. De az, az a halálotat nem bírja kivárni?

— Ugyan, ne is beszéljünk róla. Csak magára gondoljon, arra, hogy nyugton kell töltenie ezt az éjtszakát. Holnapra másképp látja majd az egész számárságot.

— Szamárság? Elvetemültség! Ó az a gyilkos! Mikor úgy szerettem, mint a fiamat. Dédelgettem, pénzzel tömtem. Hát lehet ez, lehet? A Dezső! — a hangja elcsuklott — szerettem, tudod, Endre, nem volt fiam, gyereke — s a fáradt, öreg szemekből megindultak a könnyek. — A Dezsőke.

Két nagy tenyerét az arcára tapasztotta s amíg meg-megrázkódott a teste, már csak úgy magában mormogta:

— Ezt érdemeltem én? Ilyet tenni velem, hát lehet ez, lehet?

Az orvos megkísérelte, hogy valamiképpen enyhítsen a helyzeten.

— Ne ítéljünk még véglegesen, Péter bácsi. Talán nem is ő volt. Talán a másik, az a Máté vagy József, vagy hogy is hívják. Az találta ki ezt az alávalóságot. Ijesztgetni akarták, hogy igazi spiritiszta legyen.

— Ijesztgetni? — horkant fel Balázs Péter s az orvos felé fordította elmázolt könnyes arcát. — Hát megijeszttem én őt, de úgy! És látni sem akarom, tudni sem akarok róla. Itt van, nézd.

Fölkelt, hevesen, olyan lendülettel, hogy Endre nem tudta visszanyomni. Imbolygó lépésekkel ment az íróasztalhoz.

— Mit csinál, Péter bácsi? — kiáltotta az orvos.

— Mit? A végrendelet! Adok én végrendeletet!

Zökkenve szaladt ki az alsó fiók, ahogy az öreg elsápadt, nagy fejével meghajolt. Turkált a papírok közt s egy pecsétetes sárga borítékot emelt ki.

— Nesze! — ordította — nesze! — s vad haraggal tépte darabokra. Akkor maga elé meredt, ujjai közt még a széttépett papírt szorítva. Viaszsárga arccal előredőlt, magával rántotta az íróasztal-lámpát. A feje a karosszék támlájára esett s onnan siklott a szőnyegre tompa puffanással.

Az orvos szinte zuhanva térdelt le mellé s míg jobbkezével a beteg mellét tette szabaddá, baljával megnyomta a csengőt.

— Segítsen — szólt a házvezetőnőnek — az úr rosszul lett. Oda a diványra. Húzzon le kabátot, inget. Adok egy injekciót.

De a koffein már nem segített. Az élet nem tért vissza a szemekbe, a szívbe nem tért vissza a lüktetés. Féltizenegy volt, amikor Endre a divány mellől felállt.

— Két gyertyát hozzon — mondta fakó hangon az asszonynak, mert eszébe jutott a zombori halottvirrasztás.

Körülnézett. Az íróasztalhoz ment. Hazatelefonált a feleségének, hogy közölje vele a hírt. Ő még itt marad, itt kell maradnia.

Papiros zörrent a lába alatt, ahogy ellépett az íróasztaltól. Oda-intette az asszonyt, aki szipogva, két gyertyával belépett.

— Szedje fel kérem ezt a levelet — mondta hirtelen, hogy egy másik gondolatot elfojtson az agyában. — Ide bezárjuk, így — s a fiókra ráfordította a kulcsot.

Fáradtan ült le a karosszékbe. Cigarettrára gyujtana, de a halottra tévedt a szeme és visszacsúsztatta a tárcáját.

— Szegény — gondolta magában — szegény! Csalódottan, keserűn itthagyni az életet. Hja — és felsóhajtva a támlának vetette a hátát. Fönn a falon Erzsí néni arcképe nézett vele szembe, hidegen, ellenségesen, ahogy ez a szívtelen asszony az életen végigvonult. Erzsí néni! S akkor a szívéen végigszaladt egy ismeretlen szorongás.

— Megbolondultam? Mi vagyok én? Babonás fajankó? — villant belé tiltakozva, idegesen s az asztalról felkapta az összegyűrt kis papirost. Haragosan dugta be a zsebébe. Persze, túlsok volt az izgalom ezen a mai estén — s az előszobába ment, hogy mégis egy cigarettát szívjon.

Az asszony a két gyertya előtt abbahagyta a sírást s az imakönyvéből felpillantva sunyin utána nézett.

JUHÁSZ GYULA

*Összes versei 1905–1929.
Sík Sándor előszavával, sajtó alá
rendezte Paku Imre.*

A század első harmadának nagy magyar költői közül senkinek nem volt olyan mostoha a sorsa, mint Juhász Gyuláé. Vidéki költő volt, s öntudattal az; könnyen támadt ebből az a balhiedelem, hogy másodrendű, «demaradt» költő. Két-három kicsiny csoport — írók, szegediek — áhitattal idézték, de nagyságát mindig újra bizonygatni kell s alig hisznek benne. Egyetlen hozzáférhetőbb, fővárosban megjelent kötete, válogatott versei gyűjteménye: a *Hárfa*, a könyvespolcokon — s a szívekben is — mindig kissé háttérbe szorult a nagy kortársak művei mögött. Talán hangjának csöndessége is oka volt ennek; kora belőle ódákat nem csiholt, nyugtalanságából hiányzott az izgató vadság, csapongás, verseléséből — látszólag — a bravúr. Összes verseinek ez az első, három és félszáz oldalas kötete — 1929-ig írt s köteteiben is szereplő versei s rajtuk kívül műfordításai — nem lep meg a változatoknak azzal a pazarló gazdagságával, mint Babits életműve, sem a szeszélyes fölénynek azzal a csillámló játékaival, mint Kosztolányié. A hang 1907-ben, amikor első verseskönyve megjelent, már kész s innét 1925-ig, a *Testamentom*-ig — úgy tűnik — nem sokat változik. Gőzök nélkül forrt, lassan, észrevétlenül érett mind zamatosabbá. Babitsnál az *Irisz koszorúja* és a *Versenyt az esztendőkkel* között egy egész világ, Juhász Gyulánál 1907 és 1929 között alig egy szívdobbanás. De ez a szívdobbanás: a hatásoknak engedő ifjúság s a mély férfiszó különbsége. A vallomás: az orvosolhatatlan bánat, a tűnő élet, a reménytelen honvágy vallomása ugyanaz s a témák se mások; de hasonlítsuk össze egy-egy korai s későbbi «parnasszien» szonettjét: ott a jól megverselt tárgy egy-egy meglepő, csöppet sem parnasszien képpel, önleplezéssel, — itt már szinte «lényegmagyarázat». Vagy vessük egybe első kötete *Madách*-át, e tipikusan Juhász Gyula-féle témaverset, a *Testamentom Madách Sztregován* című versének férfias, keserű, telt zengésű strófáival. A *Versék*-ben:

*Ősi kastély mély magánya rejti
Világ elől méla bánatát.
Komor ősök árnyéka belengi.
Innen csak az őszi parkba lát.*

A *Testamentom*-ban, tizennyolc évvel később pedig :

... Vihar után, örök borúban,
 Nem is lesz több fény soha tán —
 Ül térdig porban és hamuban,
 Egyetlen társa a magány.
 Magyar magány, világmagány, haj,
 Igen bolondul forrt a must,
 Véres szüret után nagy árnyak.
 Kísértetek. Bort, famulus!

Ifjú és férfi Juhász Gyula között a különbség a két strófa különbsége; s az út: amíg az «ősi kastély mély magányától» eljut a «magyar magány, világmagányig». Vagy a *Magyar elégia* Adyra emlékeztető «ezeréves dalától» s a «népe nagy tragédiáját példázó» töredék-pálya kicsit tetszelgően borús szemlélésétől az *Április bolondja* tömören fölcsapó záróstrófájáig :

Mások világgá zengő orgonáját
 Én nem irigylem. A magad cigányát
 Lásd bennem, ó magyar, ki nektek élek!

E hazatalálás nem a hűtlen fiú megtérése: első kötetében már ott zeng e «magyar» Juhász Gyula hangja, az olyan versekben, mint a *Haza* (Már dalolnak az út mentén a nyárfák...), a *Tibiscus partján*; azután később: a *Holnap*-beli *Szögedi interieur*, s az *Új versek*-ből (1914) a *Tiszai csönd* vagy a *Magyar táj magyar ecsettel*. A *Testamentom* magyar tájai s e versek között az alig megfogalmazható különbséget legjobban az összehasonlítás szemlélteti: ahogyan a — gyakran impresszionistának mondott — kép mélyebb értelmet kap, ahogyan a költő a tájból átsiklik a lélekbe, — olyan mélyre s az ősi vallomások olyan eruptív fölszakadásával, mint rajta kívül csak Ady, — a *Magyar idill*-ben, *Tápai lagzi*-ban, *Magyar tél*-ben, *Tápai Krisztus*-ban, *Haviboldogasszony*-ban. E versek igazi ízét, igazi nagyságát igazán talán csak az értheti meg, akinek személyes élménye ez az Alföld s már-már magyar metafizika: sorsunk tempós, egykedvű hurcolása, ki-kicsapó lázadásaink, élet s halál megrázó, természetes rokonsága, a «tünde ég pásztortüzei» s a temetőkön átszálló «néma angyal», — mindaz, ami a *Magyar tél* csodálatos strófájában :

*Babona, bánat, borok és botorság
Mind összezapnak és a kocsmá zúg,
Fölzengenek az átkok és a nóták
És döngetik a temetőkaput!*

vagy a *Tápai lagzi*-ban :

*Brummog a bögő, elhervad a hold,
Fenékig issza a vőfély a bort,
Már szürkül lassan a ködös határ,
És a határban a Halál kaszál —*

magyar sors, lélek és végzet legmélyebb titkait tárja föl. S mindaz, ami e tájon s embereiben, — hol útszélen feszület áll s vasárnapokon zúg a templomi ének, — egy kereszténység alatti ősi hajlam, pogánykeleti örökség föllobbanó s elröpítő álma, szenvedélye, melyet magára nézve annyiszor megvallott, — a «keresztény kétségek profundisát» s az «örök honvágyat Ázsiánk felé» — s melyről egyik orom-verse, a *Haviboldogasszony* vall: a szent szobrok lábánál egykedvűn zsolozsmázó népről (A közel temető mellett a kőszá Komondorok jelentik az időt), szekérvárában szundító seregről:

*Fekete Mária palástja rajtuk
És ajkuk bűvös ígéket remeg.
Már alszanak, már messze-messze mentek
És míg a Göncöl szekere görög,
Ők ázsiai rónákon robognak,
Emese álma ez: mély és örök.*

«Időtlen emlék és jövő remény ez» — írta Juhász Gyula «az örök magyar égről» — és soha időtlenebb, jövőbe érőbb nem lehet, mint ezekben a verseiben. Amit tudomány fajtánk s létünk lényegeként keres és elemez: az alföldi magyar népre itt egy kivételes költő látomásaiban mozdíthatatlan hitelességgel, gáncstalan művészettel áll előttünk. Az idegek öröklött bánata itt egy nép öröklött sorsának bánatával találkozott; magáról benne, magában róla vallott s valóban «maga cigányát» láthatja benne a magyar. Jambusa lük-tetése itt már egy táj és végzet szívedobolása; aki ismeri az Alföldet, szeptembereit és alkonyatait, kocsmazajait és lakzijait, szűkös végtelenségét, tág ege szorítását, az érzi: ez az élmény szinte kény-

szerít erre a lejtésre s nincs az a «magyar» forma, tizenkettes vagy bármi más, ami erről az élményről mélyebben s magyarabban szólna Juhász Gyula igazán magyarrá lehelt jambusánál. Nem az ő füle érezte-e meg elsők között Bartók zenéjében Erdély erdői zúgását, Tiszamente tájai sírását s «az áhítatos, ős, szent, szilajbús, boldog, méla, pogány és büszke lélek» hangját?

A jambus azonban — szinte egyetlen üteme Juhász Gyulának — egyfajtaságában sem egyhangú. Megint csak egyik már-már megfoghatatlan titka művészetének e jambus színének, súlyának, lejtésének változása: «magyar» verseinek mély dobbanásai s az Anna-versek párás szárnyalása, — ott a sík föld tompa döngése nehéz léptek alatt, itt meg az, amit véreként kínál:

*A csodálatos, tiszta szókat,
Mik fél zene, fél rejtelem,
S mik mélyebbek, mint végső sóhaj
Az elröppenő életen.*

E bágyadtan szőkefényes, kékpárás versek: az új magyar irodalom legszebb szerelmi versei közül valók, bánat, vágy, elérhetetlenség, megadás lankadozva szálló dallamai, «egy fájdalmas, nagy, meddő férfiélet» áhítata, áldozata. A forma művészete nem csak a formák változatos és fölényes kezelése: egyetlen formán belül, egyetlen sorfaj keretében a dallam apró rezdülései: legalább olyan nagy művészet. Egy-egy sora: «milyen volt szőkesége nem tudom már» az «n» és «m» hangoknak az egész vers hangnemét, lebegését megadó leütésével, — «én addig állok álmom omladékán» első élesebb akkordjával s utána á-hangjai s a két rácsapó ó hang tragikusan mély s távlatos dobbanásával: a legtisztább zene, dalolni kell, ráhagyatkozva dallama gyönyörű zengésére.

Annák, szerelmek: a «valahol szép élet» messzi jelenései. «Vesztett örömök legszebb örömök» — s Juhász Gyula az ő költőjük, a mulandó lét s látományaié; egy eredendő bánatát s egy bánat örök dallamáé. Bánata: férfibánat; művészete: áhítatos férfi-művészet. Egyszerűsége, tudatosan vállalt egyszerűség; távlatos, kozmikus zengés. Remeklései nem hangosak, de tele van remeklésekkel, váratlan erővel, sisteregve fölszökő strófákkal. Egyhangúsága csak látszat; csak a fölületes olvasónak egyhangú. Természetes: van sok közepes verse is, vannak jelentéktelen kötetei, mint a második és harmadik, de egy költőt nem selejtése határoz meg. S aki «dály» költőnek ismeri, olvassa lassan, gondolkodva

verseit, bontsa ki őket s meglátja csöndes folyásukban a remeket. «Méla Tömörkény Darvadozik anyaföld csöndes eresze alatt» — «Partjain a tájnak és időnek Egy bölcsőben alszik velem ő» — «Holdunk ezüstje hűvös mint a dér» — «A minisztráns gyerek Mint mezőben a bárány Csenget» — s folytathatnók, oldalakon át, sorokkal és strófákkal, igazolni: Juhász Gyula nem csak egy zene és nem csak zenéje behízelt dallama; — nyelv, kifejezés tiszta tömörségében és mélységében nagy klasszikusaink társa. De Juhász Gyulát olvasni kell, nem idézni; olvasni apránként, ízlelgetve, kortyokban, odaadással, mint a nagy költőket. Mint magyarságunknak Ady mellett legmélyebb költőjét, s egyáltalán mint nagy költőt, nagy művészt (s erről: művészetéről s arról, hogyan látja, akiket szeretett: Vörösmartyt, Petőfit, Berzsenyit s a nagy mestert: Aranyt, hogyan mintázza meg őket; szonettjairól s magyar városképeiről; tájaink fölött más és más fénytörésben villódzó bánatáról; azután költői fejlődéséről, tisztulásáról, zamatossá éréséről, külön tanulmányokat lehetne írni s megérdemelné, hogy írjanak róla); — olvasni kell és fölfedezni, végre, a kiváló kortársainál csöppet sem hátrább való író, aki csöndes művében is «Egy nagy, magános élet tiszta gögjét Mint koronát úgy hordja homlokán».

Paku Imrét, a műsajtó alárendezőjét köszönet illeti meg áhítatos munkájáért, a kiadót áldozatkészségéért; komoly, nemes szolgálatot tettek irodalmunknak.

Rónay György

KI TERIT ASZTALT?

«Tekintsétek az égi madarakat,
ezek nem vetnek, nem aratnak,
sem csűrökben nem gyűjtenek»...

*A lilium pompába öltözik,
s madár fölött is óvó tenyerit
tartja az Isten. De, vajjon, ki ad
ételt a költőnek és ki terít*

*számára asztalt? Senki. Odva van
a rókának, de néki födelet
csak az ég nyújt, s párnát a puszta föld.
Nem gyűjt, nem is aggódik, s a telet*

*úgy tölti fázva s éhesen. A föld
többi fia okos, s nem hisz. Lohol,
liheg, ravaszkodik, s van mindene,
de néki nincs. Nem lármás, s nem dobol,*

*dalol csak ingyért, nem öklöz, nem öl,
se szóval, se tettel, el nem veszi
a másét, magáét is odaadja,
és kérkedőn ezt számba nem veszi.*

*Boldog a szorgos, az igaztalan,
a pöffedt zsák, a hasas tele korsó,
a kegyetlen zabáló és a rangot
rázó, s farizeus: festett koporsó.*

*Boldog a lilium, a vadmadár is:
gondoskodó irgalmát elnyerik
az égnek. A költőnek senkije, —
számára még az Isten se terít!*

VÁC

Irta: Szentgyörgyi Istvánné

Az ember az évek alatt rengeteg mindent gyömöszöl bele az emlékezete fiókjaiba. Egyrészt szép rendesen egymasmellé rakva, a legtöbbjét csak úgy felületesen behajigálva. Ott hevernek tövel-heggyel össze, mint valami lomtárban. Sok talán soha többé nem kerül napvilágra. Már nem is tudjuk, hogy van, hacsak valami váratlan beleakadó fonál ki nem rántja a fiók fenekéről.

Ezekon a ködös, nyirkos, halottainkra emlékező novembereleji napokon, mikor már alig van néhány összezsugorodott, didergő levél a fákon, a fekete rigók a ház falára kapaszkodó folyondár kék bogyoít szedegetik, s a csupasz bokrok alatt ide-oda szaladgálva hangosan zörgetik a rozsdás avart, — ezeken a napokon szeretünk visszafelé nézni. Keresgélünk a régi emlékeink között. Járunk távoli városokban, elfelejtett utcákon, régen elporladt kezekbe kapaszkodva.

Ilyen napon jutott eszembe a dunamenti ódon püspöki város egy templomi ének hatása alatt, és elkezdtem keresgélni, mert kell hogy legyenek régebbi emlékeim annak a soha ki nem húzott fióknak a lim-lomjai között.

És csakugyan: Ide-oda imbolygó fények a sötétben. Parancs= szavak, nagy loccsanás és egy deszka kemény koppanása odakint. Idebent föl-alá száguldó, egyenruhás pincérek, kanál és tányér csörömpölés, kihúzott dugók pukkanása. Kifürkészhetetlen mosolyú merev japán emberke, hadonászó, lármás talián, magas és sovány amerikai, jól táplált, kedélyes hollandus internacionális beszélgetése a bécsi hajó világos ebédlőjében.

Ejnye — mondtuk ilyenkor — egyszer már meg kellene nézni ezt a várost is. Azután annyiban maradt a következő esztendőig, mikor megint nekivágódott a víz a kikötő hajó oldalának előétel és pecsenye között és keményen koppant odakint a kis rövid fahíd.

Egyszer egy barátnőm újságolta:

Tegnap kikocsiztunk egy kicsit a hegyek közé friss levegőt szívni. Vácott megálltunk. Gyönyörűen süttött a nap. Már nagyon meggémberedtünk az üléstől, jól esett mozogni és körülnézegetni.

Milyen furcsa — gondoltam —, Vácott süttött a nap. Én csak a sötétben imbolygó fényeket látom magam előtt, ha Vácra gondolok.

Ott is vannak utcák és terek, mint másutt? — Igaz! — Egyik

utcájának tudom is a nevét. Oda levelet kellett írnom időnkint. Ismeretlen személynek, ismeretlen város ismeretlen utcájába.

Vannak az embernek ilyen érthetetlen kötelességei. Nem szívesen írtam ezeket a leveleket. A tudat alatt valahogyan úgy képzeltem, nem is kapja meg őket senki, hiszen maga a város is csak egy fekete folt a meleg koraőszi estében.

Egyszer azután mégis odasodort az élet a kis öreg püspöki városba. Jártam az utcáin napsütésben, esőben, keményre fagyott hóban. Hétköznapon meg ünnepen.

Ünnepen sok harang zúg a kicsi városban. Öreg asszonykák nagy fekete hárázkendőben igyekeznek ormótlan kopogó cipőikkel a templom felé. Imakönyvet, olvasót meg szép fehér zsebkendőt szorongatnak a kezükben a keresztbevetett fekete kendő fölött. Sietve topognak. A fejük és a felső testük mindig közelebb van a célhoz, mint a lábaik, azok vissza-visszacsúsznak a nehéz cipőkben a piac macskaköves útján.

— Dícsértessék! — köszönnek tisztelettel, ha pap jön rájuk szemközt, ami ugyan nem ritka eset errefelé. Nem is jut eszébe senkinek szerencsétlenség előjelét félni benne. Nem győznék gombostűvel. — Ha jól tudom — ez az ellenmérge a reverendás találkozásnak.

Csendes álomba merült városka. Tétlen mozdulatlansággal álmodik, mialatt réteg réteg után mállik le a büszke diadalkapuja máriateréziai dicsőségéből és hull az utca porába, ahol elvadult hepehupába botlik a várost szemlélgető idegen lába, s bokáig érő vizek öntik el az utat egész szélességében eső idején.

Magyar úri sors. Hányan voltak nagyapáink között, akiket ma kényelmes, hanyag nemtörődomséggel vádolnak, pedig csak az a vétkük, hogy a maguk évszázados portájának biztonságosnak hitt védőfalai mögött álmodtak. Áloméletet éltek, s nem vették észre, hogy odakint közben megváltozott a világ.

Ó, nem éltek tétlenül! — Csodálatos és nagyszerű tettekre készültek, mialatt szótlanul barangoltak az őszi tarlón puskával a vállukon. Vagy mikor az erdő ibolyaillatos tavaszi szőnyegét taposva elnézegették a pattanásig megfeszült zöld rügyeket és hallgatták a harkály vidám kopácsolását. Bennük is pattanásig feszült a tenni készség, csak kielégült és elszállt az elgondolások, tervezgetések színes szappanbuborékjaiban. Közben hullott, hullott a vakolat a régi falakról, s csöndben megindult lábuk alatt az ősi föld . . .

Ilyen szomorú és reménytelen hangulat üli meg a városba tévedt vándor lelkét, mialatt céltalanul ödöng föl-alá a kedves görbe utcákon, a vedlett falú házak között.

A piacon sütnivaló tököt, meg egyéb főznivalókat árulnak a

hidegben topogva bokázó báránybőrösüveges, deresbajuszú falusiak. Kéksapkás, sárga okulárés kis cinke forog a hősiemlék zászlója hegyén. Onnan nézi fontolgtatva a verébsereget, amely fázósan fölborzolt tollakkal, mint a szürke felhő csapott le arra a helyre, ahonnan éppen elzörgött az addig ott veszteglő kiürült szekér.

A fehérek temploma meg a Szentháromság-szobor közti úton gimnazisták sétálnak kékcímeres sapkával. Rekedt, ki-kibicsakló hangon tárgyalják a legutóbbi napok sporteseményeit.

Bent a templomban ministránsgyerekek oltogatják a mellékoltárok gyertyáit. Egyik kezükben a gyújtogató rúddal, másikkban az apró üvegkancsókkal kalimpálnak kifelé lábujjhegyen ügyetlenkedve a dobogó faburkolaton.

Nagy hideg csönd. Egyik hátulsó padban öreg szerzetes forgatja a breviárium lapjait. Az ablakon belopakodó téli napsugár lángot vet a tabernákulum tükrös=aranyos cirádáin, s még éiesebben elválasztja az oltár ólmosan szürke oszlopos épületétől.

Hirtelen jött morajlás vágja el a csöndet a bejárat felől, s mint a zsongó méhraj özönlének be a diákok kongó bukdácsolással a padokba. A sekrestye ajtón nesztelen léptekkel Szent József virágos kertjének meleg szeretettel ápolt fiatal palántái, a noviciusok jönnek kettesével fehér karingjeikben és szimmetrikus ünnepélyességgel térdelnek le a szentély imazsámolyaira. Komolykodó áhítat a fiatal gyerekarucson, lángoló adni akarás a szemeikben.

Zúg az orgona. Csengő gyerekhangok mennyei tisztán szállnak az ég felé:

Christus vincit,
Christus regnat,
Christus imperat!

Valami csodálatos kifejező erő van ebben az énekben, valami hatalmas monumentalitás, megingathatlan határozottság. Valami soha el nem múló. Olyan, mint a kemény ököl lecsapása, amely nem tűr ellenmondást. Olyan, mint a tüzes bélyeg, ami örökre beleég az ember lelkébe.

Másutt is hallottam, de sehol sem fogott meg úgy, mint itt a kedvesen csilingelő gyerekhangokkal. Az Úr Jézus zengő énekesmadarai ezek a gyerekek, akik egész lelkükkel fújják a maguk nótáorgonáját odafönt a kóruson.

Hogy akad talán egy=egy fékezhetlen természet közöttük, aki a buzgó ének közben oldalbaüti, könyökönlöki a másikat? Összekunognak? — Istenem! — Gyerekek, fiúk, kamaszok. Ha majd meg=

érnek, okosabbak lesznek, visszacseng a fülükbe ennek a hatalmas éneknek egész nagyszerű gyönyörűsége.

Mire kimegyünk téli melegen süt a nap a fagyos utcán. A dómból kihallatszik az orgona, ha egy=egy elkésett templombamenő kinyitja az ajtót. A püspöki palota kertjének fái kopaszán nyujtózkodnak téli álmukban. Ijedten rázkódnak össze, ha a Duna felől jövő tréfás szél-roham végigborzolja őket, lepergetve azt a kevéske havat is, ami rá=tapadt kiaszott ágaikra.

Az öreg folyam álmosan, lomhán hömpölyögve sodorja lefelé a piszkos, feketetarajos hótömegeket. Nehézkesen csapódik a parthoz, unottan loccsan egyet=egyed.

Üresen ásítanak a padok. Néha jön egy vagy két kisleány. Diákok törtetnek mellettük nagyoskodó fontoskodással. Különben csönd van a halott városkában.

Némán ballagunk a vasút felé. Nem látjuk a düledező házakat, az utcák árkosra kitaposott köveit. Bennünk zeng a gyermekkórus:

Christus vincit,
Christus regnat,
Christus imperat!

Visszük magunkkal a zakatolásba, a rohanásba, az életbe. Vác már nem az éjjeli lidércfényes látomás a hajó ablakából, hanem egy örök belénkpecsételt üzenet.

KÖNYVNAPI TANULSÁGOK

Szólóból is lehet bort csinálni, tiszta irodalom is lehet jó üzlet: bizonyítja a mostani könyvnap. Még nem az, amit szeretnénk, messze állunk tőle, de már elindultunk feléje. Közönségünk még bátoratlan, tapogatózó: elrontották ízlését, félrecsavarták józan ítélőképességét, még mindig a liberális hírharsonákkal felsújt «nagyságok» szédületében tévelyeg, még mindig fel kell világosítani arról (gyakorta visszatérő jelenet volt ez a három könyvnapon), hogy ez vagy az a valaki nem hozzánk tartozik, hanem idegen szellemiség szálláscsinálója volt a magyar parnassuson. Ilyenkor — a csodálkozó arcok láttára — derült ki, hogy milyen tájékozatlan az olvasóközönségünk egy része, mennyire nem ocsudott fel még a közelmúltban beszórt mákony bódulataiból, mennyire rabja még meghaladott ítéleteknek. De az idők megváltoztak! A keresztény magyar irodalom az idén végre elfoglalta a helyét, ama forgalmas és előkelő helyeken, amelyek még a tavaly is gőgös fellegvárjai voltak Budapestünk bizonyos városrészei sajátos szellemiségének. Az igazi magyar szellem végre napos oldalra került a mellékutcák félreszoritottságából. De ez csak a kezdet. Voltak szép számmal az önérzetre jutott magyar közönségből, akik felkeresték a könyvsátrakat, vásároltak. Az erkölcsi és anyagi eredményt, bár meglepő, letarol minden pesszimizmust, mégse tartjuk elengedőnek. Mert még többen voltak, akik távolmaradtak, akik kivánatukkal eltévesztették az ajtót nálunk, s olyanok is, akik hazabeszélve és az elmúlt aranjuzei szép napokat siratva méltatlankodtak, hogy «kitűrták» jogos örökökből az eddigi gazdákat.

A tényeken azonban nem lehet vál-

toztatni. Egy bizonyos: a jég megtört. A vérbeli magyar író mindig tudta a kötelességét a közönséggel szemben. Most az utóbbin a sor, hogy tanúságot tegyen szolidaritásáról, megértéséről, műveltségéről, mely nélkül igazi irodalmi élet, öntudatos magasabb nemzeti szellem nem virágozhatik.

S ez a tanúság nem is fog elmaradni.

Mme Sans-Gêne

ELSZÓLÁS

Még Páris német megszállása előtt riportot olvastam a Notre Dame nemzeti könyörgő körmenetéről egyik pesti lapban. Az aláírás már némi gyanút ébresztett bennem, s a cikkben is megzavartak olyas kitételek, mint amelyek pl. «delután háromkor kezdődő miséről» szóltak. De azíán megenyhültem: e n n y i tájékozatlanságot csak elnézhetünk bizonyos elemeknek, akik a korszakforduló dübörgő eszmeáramlatai elől olyan buzgósággal igyekeztek elbújni az általuk még nem is olyan régen ócsárolt «klerikalizmus» palástja alá. Egyik mondat azonban a modoros stílusvirágok hatalmában is önmagára árulkodva előugrott. Arról van itt szó, hogy négy pap viszi a vállán Szent Genovéa ereklyéit. A szerző ezt így írja le: «Nehéz selyemlepel födi az aranyládkát, talán n i n c s i s b e n n e s e m m i, csak a tradíció és rajongás». Hogyan is mondja Lucifer az Ember Tragédiájában? «Nem adhatok mást, csak ami lényegem». Nos, az a — jelenlegi körülmények miatt — bizonytalan tartózkodási helyű cikkíró sem adhat mást, mint ami a «lényeg». Hiába minden, jóakarát, igyekvés, csunyán elszólja magát. Nem lehet egy szájból hideget és meleget, hitet és tagadást fújni egyszerre. Igen ismerős nekünk ez a pesti gyökerű szkepticizmus, minden felülemelkedni akaró cinizmus,

amely nálunk — emlékszünk még reá — a Szent Jobbról gyártott izetlen, vallásgyalázó és nemzeti érzést tipró kabaré-szellemességeket. S éppen akkor mutatja meg magát igaz valójában ez az idegen szellemiség, amikor nagyon konstruktív és hívő a k a r lenni. Tiszteljük a franciák nemes nemzeti fájdalomát, de ez méltóbb tolmácsolást érdemelt volna. Mert éppen ez a «laikus» felfogás kezdte ki Szent Genovéva, Jeanne d'Arc nemzetének hitét, lelki integritását, s ez az oka annak, hogy ma német diszország áll az invalidusok templomában, Napoleon sirjánál... **Paquino**

A SZAKSZERŰ ÉS ALAPOS VÁLASZ

Az egyik hétfő reggeli ujság eredeti rovattal lepte meg közönségét «Hétfő Reggel Világpostája» sokat ígérő címmel. A kackiás kis bevezetésben többek között a következő súlyos ígéret hangzik el: «Korszerű új rovatunk megfontolt, alapos és szakszerű választ ad előfizetőink és olvasóink minden olyan kérdésére, amely közérdeklődésre tarthat számot...»

A «Három királyok, Győr» jelígre adott válaszból például megtudjuk, hogy X. Krisztián, Dánia és

Izland királya a legmagasabb természetű élő uralkodó. Pontosán 2.02 méter. De a kitűnő rovat irodalmi műveltséget is sugároz. «Filmirodalom, Budapest» jelígre a következő válasz érkezik: «Lady Rothschild, Wertheimstein Rózsika londoni címe: 148. Piccadilly». A legnagyobb érdeklődést mégis az a szakszerű és alapos válasz kelti bennünk, amelyet John Galsworthyról ad a jólértésült lap. Ime a válasz: «John Galsworthy londoni címe Grove Lodge Hampstead N. W. A Forsyte Saga szerzője, 72 éves...» **L. E.**

SENKIFIA

Ezt a különös díszítő jelzőt egyik képes családi lap ajándékozta Janus Pannoniusnak, a Mátyás király udvarában élt híres humanista költőnek. Nyilván jellemezni szándékozván Mátyás demokratizmusát és haladó szellemét. Csakhogy a súlykot kicsit elvetette. Ugyanis, ha Csezmicei János nem is származott éppen oligarcha-családból, apai és anyai ágon is nemesi származású volt, familiája rokonságban a Garázdakkal és Hunyadiakkal, nagybátyja Vitéz János váradi püspök, tehát: „senkifianak“ aposztrofálni erős és alapos tájékozatlanságra vall. **P.**

GIORGIO PINI:

MUSSOLINI

Éppen akkor került kezembe a könyv most magyarul megjelent kiadása, amikor a Duce lapja, a «Popolo d'Italia» bejelentette a fascista *imperium romanum* hadbalépését. «Guerra!» — kiáltották az első oldalon a vezércikk címbetűi, s lenn ott állott a szerző neve: Giorgio Pini. Az író a «Popolo d'Italia» főszerkesztője, Mussolini régi kipróbált híve, bizalmasa, akinek alkalma volt és van az olasz újjáébredés megteremtőjének, a második római birodalom megalapítójának szellemi műhelyébe belelátania. A «Popolo d'Italia»-ról meg tudjuk, hogy 1914-ben alapította Mussolini, hogy küzdjön eszményeiért, Itáliának világháborúba való beavatkozásáért, s e lap két és fél évtizede nemcsak a fascista Olaszország, hanem — túlzás nélkül mondva — a készülő új Európa történetét is jelenti.

A «fascismus századának» nevezik majd a huszadik századot — állapítja meg műve egy helyén Giorgio Pini és igazsággal. A most kirobant világtörténelmi események még a legmakacsabb kételkedőket is elhallgattatták, belátásra készítették és arra, hogy elismerjék a latin génuszt diadalmasan életrekelő Mussolini korszakos történelmi jelentőségét. Pini műve nem az első és egyetlen Mussolini-életrajz — olaszul és magyar nyelven megjelentek közül ismerünk néhányat, hogy csak Kemechey Lászlóét és Sarfatti aszszony híres «Dux» című munkáját említsem —, de ez a legújabb, s a cél: Mussolini igazi megismerése és írásművészet szempontjából is a legjobb, leghatásosabb. Ennek az oka egyrészt az, hogy a kiváló szerző több anyagot fog össze, nagyobb, messzebbre kiterjedőbb távlatokat ölel fel és a doviai kovács: Alessandro Mussolini s felesége: Rosa Maltoni fiának káprázatosan ragyogó életpályáját napjainkig viszi. Mert a romagnai latin lángelme karrierjében — ma tisztán látjuk — a «Marcia su Roma» is éppen olyan állomás, mint a birodalom kikiáltása, vagy akár most a fascista olasz birodalom hadbalépésének kihirdetése a június tizediki «adunata»-n a Palazzo Venezia erkélyéről, s további emelkedéssel szédíti el a kortársat. «Noi siamo sempre domani» — Mi mindig a holnap vagyunk — mondotta Mussolini. «Győztünk és győzni fogunk» — említette másutt, s itt nemcsak a fascista Olaszországra, hanem

magára is gondolt. Képzelmük el a világháborús mából visszanezve : micsoda torzóban, szomorú csonkaságban maradt volna a «gondviselés emberének» (egy *másik* romagnai : XI. Pius nevezte így) csodálatos életműve, ha a «patto santo»-nál, a belső építőmunka bármelyik stációjánál — nem is szólva a fascismus hőskorának vakmerő és dicsőséges gerilla-harcairól — megszakad további ívelése. Hiszen még a Rómába való bevonulás után is, az európai politikában való feltűnésekor sokáig csak érdekességet láttak benne, efemer, múlt epizódot a mozgalmában, s a róla szóló írások is jórészt változatos élete egyes szakaszainak romantikus külsőségeit kapták fel, azt, hogy éhezett, nehéz testi munkával kereste meg olykor a kenyerét, de kevesen vették észre a benne már mint gyermekben fellobogó sejtést és acélos, kitartó céltudatosságot, amellyel készült kivételes küldetése betöltésére. «Andare verso il popolo» — a népért élni, a népért tenni. Giorgio Pini pedig éppen a lényegest ragadja meg Mussoliniben és viszi végig, hatásosan éreztetve : a mű befejezése még *nem* egyúttal megállása a főhősnek is. Ez a ropant és áldozatos ambíció már a doviai parasztszobában felpislákkolt mécsként, hogy már túlragyogja a falusi tanterem négy falát, hogy ujsághasábokon áradjon szét mint felvilágosító tudás, hogy a vörös «Avanti» ujságpapjátának felgyújtásakor vészes lobogással csapjon fel : a harci fasció-k első diadalmas összetűzése volt ez a kommunistákkal Milanóban. S tovább, tovább ! *Semprediritto* ! S a hatalom átvétele után kezdődik meg Mussolini nagyságának igazi próbája. Letörni a marakodó pártokat, eltávolítani a mult kísérteteit, megteremtteni a belső egységet, a nép számára egy szociálisabb, emberibb élet feltételeit, helyreállítani a lelkek békéjét, előkészíteni egy olyan jövőndő eredményes kiharcolását, amely egyedül méltó a *rómaiság* büszke öntudatára jutott olasz néphez. Rengeteg az elvégeznivaló, kevés az idő, de Mussolini semmit se mulasztott el. Az ő emelkedése egyben hazájának a boldogsága és dicsősége is. Ennek a tettekrekészésnek, állandó dinamizmusnak fokozódó forrósága sistereg ki a műből, s ez az árammal való telítettség bizsergeti meg az olvasót is. Az elején a mult századvég sívár, tespedt, hiányérettől gyötrődő Olaszországának millióje remek ellentét, amibe Mussolini karrierjét ágyazni lehet, s lankadás, kifulladáság sehol sincs : az író mindenütt tudja követni Mussolinit.

De a megírás módjában is új csapáson jár Pini. Mussolinit csak magával Mussolinivel lehet igazán jellemezni ! A Ducet beszélteti. Az ő írásaiból, beszédeiből illeszt be szervesen részleteket ott, ahol kell. Ahol igazán hat, ahol lenyűgöz. Ehhez magasabbrendű művészi érzék kell, s az író rendelkezik is ezzel. Megrendít, amikor

Mussolininek a kenyérral való két találkozásakor, őt idézi: «Maga az a gondolat, hogy akadhat olyan család, amely hijjával van a megélhetéshez szükséges eszközöknek, fizikailag éles fájdalmat okoz nekem. Én tudom, mert magam is átéltem, hogy mit jelent az üres ház és csupasz asztal». S ennek igazsága érvényesült a fascizmus szociális politikájában! S a jövő, az elhivatottság tudata s a latin lélek minden realitása mellett is a természetfölöttiekkel való titokzatos kapcsolata nyilvánul meg a Duce e mondatában, születésének időpontjáról írva: «A nap már egy héttel ezelőtt belépett az Oroszlán jegyébe». A termő, izzó nyár, *Julius Caesar* hónapjának a gyermeke. Mondatai leegyszerűsítik az édes muzsikájú olasz nyelvet és zeneileg szinte a latin nyelv komoly, marciális keménységével hatnak. Mint az olasz hadsereg új díszlépése, a dübörgő «passo romano».

Az író aprólékos atomizálás nélkül is plasztikusan érzékelteti Mussoliniben a nemzet vezérét és a magánembert. Lelkesedik tárgyáért és ez a lelkes hév magával ragad minket is. A munkát Antonio *Widmar* fordította le szép magyarsággal, érvényre juttatva az eredeti művészi szépségeit, s méltó megindítója ez az Athenaeum olasz könyvsorozatának.

Mihály László

Passuth László: Esőisten siratja Mexikót.

Közhelyekre esnénk, ha a történelmi regény válságáról akarnánk írni. Senkisémet tagadhatja, hogy ez a műfaj végleges zsákutcába jutott, de kevesen ismerik fel, hogy e zsákutca egyúttal a realista regényé. Hisz a történelmi regényt eddig a realizmus módszereivel művelték; a korbéli távolság csábította a realista írókat, hogy anyagát a történettudomány segítségével hozza közelebb s a tudományos készültség pontosságára, megbízhatóságára csak táplálta ábrándjait, hogy a jelenéhez hasonló, biztos talajon veti meg lábát. Nagyon kevesen ismerték fel, hogy a történelem az utókor számára csak festőiségében, lírai képességében jelent valamit. Tolsztojnak sikerült oly mélységre ereszkednie lélekrajzában, hogy elfeledtette velünk a történelmet, Napoleon kora mellékes fontossággal bír csupán e nagy alakok árnyé-

kában. A történelem féligmeddig az exotikum erejével hat s a realista író ezt egyrészt nem ismeri fel, másrészt már módszerével igyekszik semlegesíteni, maivá, nem meglepővé halványítani. Az igazi történelmi regény titkát a Salambo rejti és Sigríd Undset érti félre.

Történelem, vagy exotikum, különösen ha az utóbbi történelmen kívüli erejével is hat: íme a műfaj új útja. Ezt a tételt Passuth regénye erősíti és bizonyítja. Van-e hálásabb anyag a késő reneszansz felfedező kalandjainál, melyeknek hátterében Mexikó indián kultúrájának különös tenyészetét alkot ijesztő, vad díszletet? Festőiség és rémregény-szerű hatásokat olyan dús, bonyolult játéka kínálkozik itt, mellyel csak igazi, vérbő képzelet, újító merészség tud megküzdeni. Zsúfolt nagyszerűség és olcsó szemkápráztatás lehetőségei egyszerre kínálkozik. Passuth László, kinek már első regényét megszerethettük,

ebben a könyvében olyan feladatot valósít meg, melynek nehézsége csak csillog a sikerével áll arányban. Ritkán nyúltak szerencsésebb kézzel, szerencsésebb tárgyhoz. Ez az író egyetlen színről, egyetlen hatásról sem mondott le és regényének festőiségét a végletekig fokozta. Az lett volna az igazi veszedelem, ha óvatosságból, rosszul értelmezett gazdaságosságból, félig mert volna csupán előrehaladni. Így azonban a regény azokhoz az őserdőkhöz hasonlít, melyek színhelyét alkotják: néha ijesztő bálványokra, borzalmas jelenetekre bukkanunk benne, melyeket buja virágzás, a titok színes leple borít el. Ennek a virágokkal belepattintott világnak és a spanyol hódítók fekete bársonyba, fekete acélba öltözött alakjainak hálás ellentétét Passuth sohasem mulasztja el kihasználni: egyikkel a másikat hangsúlyozza.

Ezek a bravúros és az exotikum költészetével, borzalmával fokozott hatások azonban mihamar fárasztóak lennének, sőt, bizonyos családást ébresztenének, ha nem éreznők egy igényes, valóban embert teremtő írói akarat munkáját. A háttér csillogása és sötétsége előtt Cortez alakja avatja a regényt ritka, megnyugtatóan teljes művé. Passuth jóllehet valójában új színben mutatja be a humanista hódítót, nem esik azoknak a divatos életrajzíróknak hibájába, akik túlságos buzgósággal sietnek egy talán téves arckép gyökeres átfestésére. De ami még ennél is nagyobb erény, a regény festőisége nem terjed át magára a hősré: Cortez sohasem olvad bele a háttérbe, sohasem válik díszítő elemmé. Ezzel Passuth a «festői» történelem-regényírók legnagyobb veszedelmét kerülte el, azokét, kiknél a környezet dekoratív volta a regény hőstét is valamilyen freskószerű mozdulatba me-reviti.

Van Passuth művészetében va-

lami meglepő könnyűség és ösztönösség, mellyel igen nehéz feladatok old meg, anélkül, hogy az erőfeszítést, vagy annak eltitkolását éreznők. Nemcsak az óriási művelődéstörténeti anyagra gondolunk, melyet annyi természetességgel és oly kevéssé bántóan, kápráztatni, oktatni vágyás oly tökéletes kizárásával tudott regényébe beleolvasztani. Nemcsak a regény szerkezeti, mesterségbeli sikerült ségére gondolunk, mely a könnyen teljes esővé váló anyagot egy ívbe tömöríti. Passuth anyagában a giccs, a felületessége annyi lehetőségé kínálkozik, melybe nagyobb gyakorlatlalt bíró írók is beleestek volna. Passuth könyvének talán legfőbb teljesítménye, hogy ezeket a zátonyokat mindvégig elkerülte s anélkül, hogy az igényes sznobok táborához kellett volna csatlakoznia, természetesen módon, mintegy ösztönösen tudott igényes maradni, ott is, ahol ez a legnehezebb volt. Az ilyesfajta ösztön ritka ajándék, ennek birtokában az író olyan területeket is meghódíthat, melyekre a hivatásos «igényesek» aligha merik betenni lábukat. Korai lenne eldönteni, milyen mértékben volt sikerében segítségére ez az oly sorsszerű szerencsével választott téma — de a ritka ére nyeket uraló mű igen komoly biztosítéknak látszik. Úgy érezzük, Passuth hű fog maradni ehhez a nemes festőiséghez, mely további alkotásainak lehetőségeit és gazdagságát is magába rejti. *Sötér István*

Früchtl Ede: XII. Pius. (Szent István-Társulat.)

A régi, kitűnő katolikus hírlapíró feladata kettős volt e könyv megírásánál és jól kellett vigyáznia, hogy az újságíró el ne nyomja a történetíró, vagy megfordítva. Megállapíthatjuk, hogy a szerző igen szerencsésen megtalálta azt az utat, amely XI. Pius immár történelemmé vált

korszaka és a most uralkodó XII. Pius pápaságának első eseményei között vezet. A mű olvasásánál eszünkbe jut, Jules Sauerwein egyik cikke, amely valamikor a következő érdekes sorokban emlékezett meg XII. Piusról, «Monsignore Pacelli, a Vatikán mai bíboros államtitkára, 1921-ben Münchenben volt pápai nuncius. A Brienner-strasse-n lakott egy kis palotában. Aszkétaéletet élt, egyetlen szerzetes szolgálta ki. Szemben emelkedett az az épület, amely később a nemzeti szocialisták főhadiszállása, Hitler Adolf székhelye lett, a Barna Ház... Monsignore Pacellinek olyan csodálatosan misztikus arca volt, mint amilyenek az ember Assisi Szent Ferencet szereti elképzelni. Szép fekete szemével, sovány, szikár arcával, kevés mozdulatával és mély, harmonikusan csengő hangjával eleven ellentéte volt Gaspari kardinálisnak, ennek az életvidám, szellemes és sokbeszédű egyházi férfiúnak, akinek néhány év múlva hivatali utóda lett».

Ez a férfiú a ma uralkodó XII. Pius pápa, akiről Früchtl Ede értékes és érdekes könyve szól. A kitűnő katolikus újságíró könyvében rokonszenves melegséggel hangsúlyozta ki a pápa kapcsolatait velünk, magyarokkal, Budapesttel. Aki emlékszik az Eucharisztikus kongresszus eseményeire, a nagyszerű felvonulásokra, mikor Pacelli Jenő kétszer tette meg az utat gyalog a Szent István bazilikából a Hősök-Terén emelkedő ünnepi oltárhoz, amely Bellini híres pápai oltárának hűséges mása volt, az nem olvashatja ezt a könyvet meghatottság nélkül. Früchtl, az avatott tollú újságíró ügyességével csoportosítja mindössze 156 oldalas könyvében a tárgyra vonatkozó leglényegesebb dolgokat, bár éreznünk kell, hogy még sok érdekes mondani valója lett volna előkelő és vonzó témájáról.

Legény Elemér

Possonyi László: Az árnyék. (Révai.)

Possonyi László első regénye a szovjetbe vitt, ez a második «valahova» keletre. Ez a környezetváltozás igazol és megkönnyít egy igen érthető és mindenképp helyeseltető törekvést: az érdekesség visszavezetését az analízissel eseménytelenné tett regénybe. A volta-képpeni mesét, az erős külső történet, a mi környezetünk, — nem tudni miféle megszokás, vagy miféle okok hatása alatt, — valahogy nem bírja el. A kalandot, — ami a regénynek mégis mindig alapja lesz, — a mi világunkban valahogy nem tudjuk valószínűnek elfogadni. Primitív fokozat ezt az állítást a magyar szerzők Londonban játszódó detektívregényei igazolják legjobban.

Possonyi László regénye természetesen nem ilyen olcsó érdekességet hajszol. Aktuális ugyan, de aktuálisnak lenni, olyan tiszta szándékú módon, mint az övé, inkább nehézség, vagy merészség a regény szempontjából, s regényének épp ott van a mestermutatványa, hogy aktualitás és érdekesség végeredményben örök emberi mondanivalóvá mélyül benne. A gyilkosság, mert hiszen gyilkosság körül forog a regény, talán «érdekes» önmagában, de végelemzésben mégis csak lélektani hatásában érdekli Possonyit. A titkárnő lelövi a Moszkvába induló követségi titkár feleségét. Az első lélektani következmény, hogy a főzaklatott, szélsőséges politikával fortózott kis balti állam közvéleményére rá lehet kényszeríteni, hogy politikai gyilkosság történt. A vasfarkasok szervezete, politikai hiszékenységük, gyűlöletük az író nagyszerű tragikomikus karrikatúrájában felvonul a politikai gyilkos megmentésére. Nemzeti hőst csinálnának a lányból, felmentenék, diadalmenetben hordanák körül.

Bármilyen csinált is és bármi-

lyen alantas szenvedélyek hevítik is a törvényszéki tárgyalás közönségét, ez a család menekülést jelentene Leontes Annienak, büntetlenséget, feloldozást a gyilkosnak. De éppen az ünneplés a büntetés helyett mindenféle erkölcsnek ez a legsúlyosabb tagadása, ébreszti fel Annieban a lelket, a kontraszt hozza ki belőle a büntudatot s amit szerelmi bánatában nem érzett, most látja tette súlyát. Abban, ahogy az író a bűnössel megéreztetni a bűnhődés szükségességét, mélyen nemesen, emberien katolikus ez a regény. Itt megsúlyosodik a mondanivaló, itt egyensúlyt kap mindaz, amit a regény indulásánál csak érdekesnek tarthattunk volna. Possonyi László eleven, kiegyensúlyozott, folyamatos elbeszélő, igen szép magyarsággal ír, az írói tetszés titkát pontosan ismeri, tiszta vonalú történetet alkot s annyira csak a lélekről beszél, hogy néha már szükséztavúnak, elnagyolónak érződik előadása. Harmónikus írói munkát, vonzó könyvet s benne néhány élesen rajzolt, emlékezetes alakot alkotott. Andrej, Borgida, Shatakin, mind élnek, a mellékalakok, mint a külügyminiszter szinte felismerhető figurája, néha még szinte élesebbek is, mint a főszereplők. A regény megtalálta az utat az érdekes történet és a nemes lélektani törekvések kiegyensúlyozására.

Lovass Gyula

Linnankoski: Menekülés. (*Athnaeum.*)

A «Dal a tűzpiros virágról» című regényéről világszerte ismert finn író ezt a könyvét egyszerűen falusi történetnek nevezi. Mintha ezzel elejét akarná venni minden felcsigázott érdeklődésnek és azt mondaná: Tudom, hogy ti olvasók, nagyvilági történeteket, amerikai ízü ganszter-kalandokhoz vagytok hozzászoktatva; nos, aki ilyet keres az ne vegye kezébe az én könyvemet... Minden esetre a *Menekülés*

témáját a kitűnő író nem bontotta ki minden szálára, és hiányzik belőle annak a romantikus poézisnek a ragyogása is, amely a «Dal a tűzpiros virágról» c. regényét nálunk is kézről-kézre adta, és az egész könyv inkább volna hosszabb elbeszélések, mint regénynek mondható.

Keskitaló, egy beteges parasztgazda, akinek rosszul áll a szénája, eladó lányát, Mantát, Utela Juhához, egy hetvenesztendős özvegyemberhez, adja feleségül. Utela szegény fattyugyerekként indult neki az életnek, hogy «majd megmutatja». Meg is szedte magát. Első felesége vagy tíz évvel volt idősebb nála, de a béreshez képest vagyonos. Most azonban már a helyzet: ő a vagyonos, és Keskitaló szinte tálcán kínálja neki a lányát, mivel nemcsak a jómódját, hanem körültekintő gazdaképességeit is kitűnően ismeri. Utela ezzel a házassággal is hencsenni akar, mert hiszen öreg, már nem való családalapításra, ha a földet dolgozni tud is még. És mi történik? Röviddel a házasság megkötése után kiderül, hogy a leány, akit feleségül vett, egy idegen gyermekét hordozza magában. E szegény elől menekülnek úgy, hogy eladják a házat, a földet, és több napi járóföldre, egy másik faluban vesznek birtokot. De a szegény, a megalázás velük megy, mert a lelkükben él. A férjet csak a felesége huga tudta úgy, ahogy megvigasztalni, az asszony se magyarázatot nem adott, se megbánást nem mutatott. Dac és gyűlölet villan rá a szemeiből.

Amikor a «bűn gyümölcse» megszületett, amikor keresztelni vitték a szomszéd faluba, Utela szenvedései megsokszorozódtak. Majdnem öngyilkos lesz, feleségének a huga hívja vissza az életbe. Az öngyilkossági kísérlet azonban betegét teszi, és e betegség alatt tisztázódnak a gondolatai. Úgy véli a Keskitaló-család nem tiszta úton jutott az ő

vagyonának az élvezéséhez, ő pedig — öreg ember létére — hogyan is mert egy fiatal életet így megpróbálni? Előbb végrendeletet akar készíteni, de aztán eláll ettől, s így vagyona feleségére és gyermekére marad.

Ezt a falusi történetet bármilyen szerzői név alatt olvashattuk volna is, nem véltünk volna rá Linnankoski tollára, annyira elűt a «Dal a tűzpiros virágtól» megírási módjától és szemléletétől. Manta, a feleség és ennek a huga Hanna, az elbeszélés követelményeihez képest is túlhalványan jelennek meg. De a *Menekülés* egyszerűségében is nemes hangja előnyösen járul hozzá ahhoz a képhez, amelyet a közeli háborún át jobban megismert rokon finn népről magunkban hordozunk.

Majthényi György

Roger Martin du Gard: Les Thibault. Épilogue. (Gallimard, Paris.)

Bizonyára más hatást váltott volna ki Roger Martin du Gard Nobel-díjas könyve, ha ez az Epilógus már két évvel ezelőtt zárta volna le a harmadik Thibault történetét. Két év múlva is, hogy az 1914 nyarat elolvastuk, bennünk él még a rajongó forradalmár halálának egy-egy kegyetlen, nyers, fanatizálón szuggesztív részlete, ami miatt a nagy regényciklus kicsengése úgy hatott, mintha a pacifista vértanúhalált s a munkástelevítéség nemzetközi elveinek erejét dicsőítene. Az Epilógus ezt a benyomást erősen csökkenti.

Antoine Thibault életének végső szakaszát és naplóját tartalmazza ez az utolsó kötet. Öccsével, a forradalmár Jacques-kal szemben ő a liberális haladás, az egyéni érvényesülés és akaratkultusz polgári eszméit képviselte, bár magatartása itt a befejező kötetben némileg módosul. Antoine mint orvos vesz részt a világháborúban. Súlyos gázsérü-

léssel kerül egy mögöttes kórházba. Rövidesen megtudja, hogy a mustárgáz és a sérülést kísérő fertőzés menthetetlenül roncsolja szét a tüdejét. Első kétségbeesését erős önfeleggyellemmel gyűri le, naplójában a betegség által még fokozott éleslátással vizsgálja meg, teszi mérlegre eddigi életét, s eljut ahhoz az őszinte önértékeléshez, amely csak a halál közelségében megtört Thibault-gőg miatt vált lehetővé. Életének eddigi kereteiből kiforgatva sokkal nagyobb megértéssel fordul már forradalmár öccsének elvei felé s ha szélsőségeknek nem is lesz a rabja, mégis saját sorsában ismeri el, hogy a régi polgárvilágnak mélyebb emberiességgel és szociálisabb tartalommal kell a szenvedésből újjászületnie.

Antoine-nak és vele együtt du Gard-nak is magatartása erősen szkeptikus. Ez tartja vissza az író és hőstét attól, hogy fenntartás nélkül szegődjék bizonyos eszmék mellé. Ezért nem azonosul a polgár du Gard Jacques Thibault-val, a forradalmárral. «Ne te laisse pas affilier!» Ime a tanács, amelyet Antoine öccse fiának, az utolsó Thibault sarjadéknak ad. Szegülj ellen a csábításnak, amely a doktrinához való tapadásban erkölcsi kényelmet és nyugalmat kínál. Válaszd a bizonytalanságot, a sötétben tapogatózást, hogy magad verjétekd ki a magad igazságát. «Cultive ta volonté, Jean Paul!» — folytatja más helyütt Antoine, így egészítve ki a fausti életfelfogás kívánalmait s ez a felfogás proletáré nyilván sohasem lehet. Mint ahogy Jacques is valójában arisztokrata lélek volt, aki csak szociális igazság álcázta uralomvágygal vetette magát a tömeg felé.

Az *Épilogue* írói megoldása a Thibault ciklus első regényeihez csatlakozik. Nem olyan tömött, nem olyan fullasztó, mint az 1914 nyara, de nem is éri el *La belle saison* és *La mort du père* kötetek varázslatosan

plastikus erejét és színezését. Bizonyos ernyedés is érezhető a könyvben, mintha a hős sorvadása stílusosan elernyesztené du Gard művészetét is. A kötet második része naplószerű, mély és szuggesztíven őszinte részletei közt kissé sok talán az az orvosi önélelelés, amelyet du Gard-nak naturalista érzéke és túlzó hitelességvágya sugallt.

Semjén Gyula

Toldalaghy Pál: Im üdvözöllek. (Genius.)

Toldalaghy Pál első verses-könyve 1936-ban jelent meg, *Hajnali versenyfutás* volt a címe. Első kötetnek meglepően kész volt, írója teljes vértetben jelentkezett, nagyrészt már túl próbákon, hatásokon: saját hangján, saját témáival, saját formáiban. A világ, amelyért szólt, frissnek, eredetinek hatott, — kicsit rokokósan dús izleléseivel az élet derős foltjainak, inyek s lustálkodások örömeinek s egy kicsit a koravenség kedves pózában; — koravénen s ugyanakkor duzzadtan fiatalon; mint egy tavaszi kert, reggelivel, mézzel, lányokkal, virággal, olyan emléket hagyott bennünk. Tompább színeit is túlragyogta ez a reggeli fény; minden azon múltott, hogy a költő, oly közel a remeklésekhez s a kedves gagyogáshoz, hogyan menti át magát a férfikor próbáján, lesz-e elég ereje, rugalmassága, lesz-e ebben az ízes mustban elég szesz ahhoz, hogy nemes zamatú borra érjen?

A felelet, majd négy esztendő után: volt. Az *Im üdvözöllek*, Toldalaghy Pál verseinek új gyűjteménye, — kötetnek alig mondhatjuk: mindössze két ív, huszonekét verssel, — négy év termésének szigorúan kiválogatott java. «Valószínűtlen lett minden valóság» — ez már-már a nagy próba vallomása: «anda» és «tünde» díszei fakultán élesebb arcéllal, keményebb izmokkal, impresszionista lázát mélyebb

lázra váltva lép elénk. Toldalaghy Pál nem hivalkodó költő; simán, aggálytalanul induló versei egy-egy ellenőrizhetetlen lobbanással csapnak föl, mint a *Valéria* dallamos-játékos strófái végén egy egész dráma tüzével: «Sörényem, sárga, dús hajam A légebe csapzik véresen» — vagy a *Németalföldi mester* akár parnasszien arképe végén: «Most két sötét, virágszerű szeme, Mely megtanulta bölcsen a halált, Tovább ragyog és nincs ellenfele. Művészetében a legbravúrosabb, ahogyan végighibátlan versét egy-egy záró látomás távlatával fölemeli, mint a két *Arckép*-ben, a *Gyuri*-ban, a *Kristóf*-ban; vagy a sorok s hangok sokszor mesteri zenéjével tovaringatja, mint a *Margitsziget*-ben (Rázenditenek aztán a szigetnek A tücskei, a halk cimbalmosok) a három egymást követő névelő lassudó dallamával. Témáiban is mind kevesebb a tetszetős és mind több a nehezebb, mint az *Éjszaka* két versében, ahol az ágyban olvasás (Most csontod meglazul És lábad sincs és nincsen két kezed, Csak színek vannak, izek és szagok. Most labda vagy — Az izmos képzetek Labdáznak veled) s az álom állapotát érzékelteti oly eszköztelenül, oly lélektani hitellel, mint nagyon kevesen. Strófákban, sorokban, a dallam hajlásaiban oly teljes zengéssel ragad meg s oly friss képekkel, mint legérettebb mesterek. A *Hajnali versenyfutás* után hatalmas lépés ez a kiskötet: mély, meglepő, hibátlan, tiszta, nagyvonalú líra.

Rónay György

Egy magyar táncosnő. Nagy Etel emléke. (Cserépfalvi, 1940.)

A könyv a táncosnőnek három, a táncról írott tanulmányát tartalmazza és barátainak, szűkebb környezetének órála szóló írásait; a könyv művészi képanyaga pedig értékes szemelvény Nagy Etel táncáiból. A táncosnőt életében és mű-

vészetében nem sokan ismerhették meg, — négy előadástje volt csupán, híre nem szárnyalhatott meszsziire. Küzdelmekről nem könnyített sorsa nem engedte, hogy hivatottságának megfelelő helyre juthasson el: hogy tisztán művészetének élhessen. Hogy feltétlenül hivatott volt, leghitelesebben bizonyítja a könyvnek — a táncosnő művészetéhez mérten úgy érezzük — csak szerény képanyaga, s hogy eleven művészetének hatása alól nem vonhatta el magát senki, akinek alkalma volt látni őt vagy kapcsolatba kerülni vele, bizonyítja maga a könyv. Méltatói szerint a népi, az ősi magyar ritmusokat sikerült táncában visszaadnia. Mint európai viszonylatban is a legelső köztül való, anélkül, hogy kereste volna, ösztönösen a magyar tánc lelkére talált rá s ezt tudatosította; ez a rendkívüli művész az egyedüli is volt, aki a népi magyar táncot a magasrendű műtáncban megvalósította. A test művészetéről írott tanulmánya mutatja, hogy tudatos alkotó művésznek érezte magát, aki anyagát, minden művészetek anyaga közül a leginkább nehézkedőt; a testet akarja tökéletes fokra emelni, a lélek akaratát a testben mint műben megvalósítani, s a testi-lelki lebegés összhangjával kifejezni. Az új táncművészet kibontakozásáról írott tanulmányából úgy érezzük, azokat tartotta rokonainak, akik a tánc elsődleges forrását a lélekben látták, s mindenekelett a belső, ködösebb világra figyeltek. A Nagy Etelről szóló tanulmányoknak nem egy írója a táncművészetnek illanó, csak a pillanatnak szóló jelentését siratja, a test és lélek dualizmusát emlegeti s eleve halálraitéltnek látja a test művészetét, amely elmúlik a pillanattal, míg egy vers, kép vagy szobor évszázadokig is fennmaradhat. Nagy Etelt egészeséges ösztöne és vasfegyelmet ki-

vánó művésze hihető, hogy megtanította arra: minden művészet a pillanatnak szól, mert az élmény, amelyet a szemlélőben kelt, a pillanaté csupán, — s további hatását csak ennek az élménynek belső munkája adhatja meg. És egy embernek ad-e élményt, vagy időben és térben elhelyezkedő százezreknek; mindegy lehet a művész számára, aki helytáll életéért, betölti hivatását, önmagát: az embert építi tovább.

Soós László

Aradi Zsolt: A játékos fia. (Révai kiadása.)

Aradi Zsolt exkluzív tárgyú írásművekkeltett feltűnést az új magyar irodalomban. Az európai forradalom, az Őt éjszaka és az ég a rács mögött c. könyvei nemcsak témában, hanem lendületben is Aradi Zsolt fejlődésének egyes állomásait jelzik. Aradi új regénye: A játékos fia is ennek a rendkívüliségnek a jegyében született. Az író megtagadta volna önmagát, ha vívódó korunk helyszínrajzát, lőporfüstös levegőjét kihagyta volna. Az európai helyzet, korok rázkódtatásai mindenkor izgatták az író, emberi sorsok csak annyiban érdekelték, amennyiben azok a kor jellemzését szolgálták.

Idő a múlt század második fele és a mai nap. A békéből a háborúba átsopáló korszak az élet minden vonalán változást idézett elő, nem csoda hát, ha az okokat és okozatokat 232 oldalon keresztül csak átfutni lehet. Aradi ezenkívül három emberi életet sűrít a regénybe. Természetes, hogy a legrégibb a «császár», aki ritkán játszik. Uralkodik hatalmas birtokán és edzett idegein. A «császár» fia már gyengébb és esendőbb, játékos, aki a kártyán nemcsak a pénzét, hanem az életét is eljátszotta. Kelemen, az unoka már egészen lezüllött, bár alig játszott. Mindez

a hullás csak azért történik, hogy az író kihangsúlyozza a negyedik generáció feladatát, két kéz munkájával előlről kezdeni az egészset.

A regényben Lomniczy Kelemen, a játékos fia kissé indokolatlanul fog hosszú elbeszélésebe a rendőrorvos szobájában. Ez az élet komikumba fullad, amikor a felesége megjelenik és bevallja, hogy Keleмент gyakran megveri. A hullás, úgy érezzük, teljes, az asztalos fia könnyedén hátat fordíthat a hagyományoknak.

Lomniczyék tragédiájában a kor szenved gyógyíthatatlan sebeket. A kor, amely veszni hagyja az anyagiakban megerősödött, de jellemiben gyengeséget mutató generációkat.

Ha a regény nyugodtabb körülmények között született volna, ha az író nem rohanna a szükségszerű végkifejlés miatt a regény rövidre szabott végére, bizonyára nagyobb sikerrel számolhatna. Az újságíró elárulja magát a regényben.

Aradi stílusa javult, vonalvezetése is nyugodtabb. Egyelőre túlnagy anyagot ölel fel, aminek kidolgozásához nincs türelme.

Marék Antal

Szegváry Mihály: Kincses világ.

Új író első könyve: egy tehetséges elbeszélő első igényes jelentkezése. A novella nehéz és erősen próbára tevő műfaj s aki ebben kezd, könnyen téved el: sehol annyi lehetősége a tetszetős, könnyű és üres sikernek, mint itt. Szegváry Mihály azonban sokkal lelkiismeretesebb, semhogy a túlságosan «kiírt» műfaj olcsó csábításainak engedjen. Lelkiismeretesebb mint író és lelkiismeretesebb mint ember; ezekből az elbeszélésekből rokonszenves egyéniség bontakozik ki,

olyan író, aki mindig az írott szó emberi hivatását, erkölcsi hatását figyeli. Azoknak az utóda, akikre azt szokták mondani: «melegszívűek». Ám amennyire előny ez, annyira hátrány is. Szegváry Mihály valahol Móra Ferenc közelében áll, tájai is hasonlítanak Móra tájaira, egy vidékről valók és ez az iskola tagadhatatlanul jó. De tagadhatatlanul régies is: Szegváry mintha nem ismerné, vagy nem akarná ismerni azt a modern európai és magyar novellairódművet, amely sokkal többet kíván a műfajtól, mint meghatározott történetet, formás csatázott, ügyes mesét. Ezek az elbeszélések kivétel nélkül mind jók és szinte kivétel nélkül mindből hiányzik valami. Hiányzik a légkörnek az a sűrítettsége, ami az emberi érdeket túl magasabb művészi érdeket is adna s az olvasót ráeszméltetné: minden egyes elbeszélés egy-egy főladat megoldása, amelyben az író győzelmesen szállt szembe az anyag ellenállásával. Szegváry túlkönnnyen ír, a mesterek megindultan anekdotázó modorában, elbeszélései gáncstalan tárcák, de ennél nem mindig többek. Túlságosan vele él alakjaival és mennyire az elődök állásfoglalása ez! Meghatódik sorsukon, nagyon együtt érez velük, belevész az életbe, ahelyett, hogy a művész szuverénitásával az élet fölé emelkednék s a tény mögött a tény értelmét keresné. Jó író, nemesen egyszerű stílussal, de még nem hősi író. A «Kincses világ» ígérete azonban gazdag és Szegváry Mihályban megvan a képesség arra, hogy ne csak folytatója legyen a hagyománynak, hanem új utakra vezetője is.

Rónay György

Kőváry Margit: Víz és kenyér.
(*Singer és Wolfner-cég kiadása.*)

Új író első regénye. Alaptémája a szegénység, mely titokzatos törvényként köti és határolja el a belőle gyökerezett életeket. A történet maga egy szegény munkáscsaládról szól, s röviden anyai, hogy a vasesztergályos apa két gyermekét taníttatja, a fiú kereskedelmi érettségit tesz, a leány néhány gimnáziumi osztály elvégzése után irodába kerül, «úr» lesz belőlük. Ez a felvergődés azonban nem olyan egyszerű folyamat, külső és belső harcok nehéz sorát kell megvívniok, amelynek egy-egy pontján már majdnem kétségessé válik, érdemes volt-e kiszakadni a szülőtalajból s az igénytelen alsóbbrendűségből előrelépni az igényes középszerbe? A fiú, Nagy Károly, az állástalanság fullasztó, sivár éveit alatt már-már odáig jut, hogy elveszíti önmagát, lezüllik, vagy öngyilkos lesz. Iskolázottsága nem segítség, inkább kölönc rajta, amely mindig éppen olyankor húzza le s teszi tehetetlenné, amikor legbátrabban, leghababban kellene lépnie. Alantas munkát nem akar vállalni, a tegnap még vele egysorsú inas-kifutó népséget lenézi — s ezzel tapad végzetesen származása pontjához, amint az író kitűnően érzékelteti is, mert az igazi úrfélnak könnyebb leereszkedni, mint a felcseperedett szegénynek, a nehezen szerzett s minden pillanatban könnyen elveszthető magasból! — magánakvalót pedig csak a regény végén kap : havi nyolcvan pengős hivatalnokállást.

A regény tulajdonképeni hőse : a leánytestvér, Nagy Kata, ugyancsak nem «osztályöntudatos» lény. Gyűlöli és lenézi a maga fajtáját, amelynek igazán fölibekerkedni nem tud, s amely fölé legfennebb a magasrendűség vágya emeli ; a magasabbrendűség természetesen tipikus szegény-elképzelés szerint:

a jó ruha, ápolt kéz, illedelmes modor, meg némi homályosan fogalmazott kultúrigények, könyv, színház. Mert a szegénység itt nem háttér, vagy program, hanem predesztináció. Kőváry Margit alakjai szervesen abból a talajból nőttek ki, amelynek szürke, nehéz kövekből összetapadó padozatát tárgyilagos hozzáértéssel s igen nagy pontossággal bontogatja s illesztgeti. Minden a helyén van, egyik rész a másikba illik, félrecsúszás, eltérés alig akad, a kövek simák, kidolgozottak, csak az anyag, amely egymáshoz köti őket, száraz egy kissé. Az éltető stílus hiányzik a műből, az az írói képesség, amely az élményt újjáteremti s megtölti a saját egyéniségének eleven erejével. Ábrázolási módja a fényképezés : egysíkú és színtelen; ahol az alakokra fény esik, ott látشانak, a többi részük árnyékban marad. Egy-egy megjegyzésével pillanatokra mélyre világít ugyan, egészében azonban mégis csupán adatokat szolgáltat.

Író, kétségtelenül, s szándéka mindenütt irodalmi : nem akar el-érzékenyíteni, nem hat a szívünkre, olcsó eszközökkel sehol sem dolgozik, még a regény végén sem, ahol hősnőjét szabályosan a házasság révébe juttatja s a Nagy-családnak megad mindent, amit kívántak, ám ez a «minden» sorsukhoz illő, emberségesen egyszerű, a legtermészetesebben adódó megoldás. Mindig mértéktartó s logikájával fölötte marad témájának, jellemei nem túlósszak s nem is túljók, emberek. Legsikerültebbek a külvárosi ifjak, Kari és társai, viszont zavaró az irodafőnökök kissé tervszerű felsorakoztatása (Kerekes, Orkán, Hegyi és Ruszty) a kenyér-adó-téma változatai). Csupa kitűnően megfigyelt, élethűen ábrázolt alak, életük azonban a valóság szimpla látszat-léte, amelyet nem sokszoroz meg s nem világít keresz-

tül az igazi írásművészet. Nyelve sem élteti a regényt, stílusa pontosan illeszkedik mondanivalójára, személytelen és szabatos, a tárgyból fakad, nem az íróból. Az anyaghoz tapad s sohasem lendül el tőle, se mélyebbre, sem magasabba. Erő van benne, s mint az egész műben, van szerkezet is, belső egység. Az egész könyv komoly munka, a legmegfelelőbb hőfokon tartva; lehangadt, lázmentes tehetséget mutat.

Nagy Berta

Az erdélyi magyar színészet hőskora. (*Nagy Lázár visszaemlékezései. Bevezetéssel ellátta: Dr. Jancsó Elemér, Kolozsvár, 1939. Minerva kiadása.*)

Ez a munka mint az «Erdélyi ritkaságok» címmel megindított sorozat első könyve most jelent meg. Dr. Jancsó Elemért, a kiváló erdélyi irodalomtörténészt illeti meg a dícséret nemcsak az érdekes és hiányt pótló művelődéstörténeti munkának a mai közönség elé való hozataláért, hanem azért az eszméért is, amellyel ezt a vállalkozást megindította. Mint előszavában írja ugyanis: «Levéltárainkban nagyon sok értékes és ismeretlen, vagy kevesektől ismert kiadatlan kézirat hever. Ezeknek felkutatása és fontosságuk szerinti kiadása tudományos életünk egyik legfőbb feladata kell, hogy legyen.» Dr. Jancsó Elemér évenként két-három könyv megjelentetésére gondol, hogy napvilágra hozza az erdélyi irodalom és művelődés még kiadatlan, vagy esetleg eddig fel sem fedezett becses emlékeit. Ennek a szándéknak minél teljesebb módon való megvalósulása igen fontos az egyetemes magyar kultúra szempontjából is, még inkább azért, hogy az őslakó és a történeti Erdélyt kialakító

magyarság öntudatát és hivatásérzetét felébressze.

Nagy Lázár, a magyar színjátszás jeles úttörőjének színház-története az erdélyi magyar színészet hőskorából adatainál és a kort hűen megvilágító voltánál is mindenképpen érdemes írás. Az egykorú visszaemlékezések az 1792—1821-ig terjedő korszakot tárgyalják. Kolozsvárott 1792 november 11-én Rhédey grófné kúriájának nagy báltermében Kótsy Patkó János társulata az «Erdélyi Nemes Magyar Jászó Társaság» előkelő közönség előtt a rivalda meggyújtott viaszgyertyáinak világában előadta a «Titkos ellenkezés, vagy Köleséri» című darabot. Ez a dátum fontos jelentőségű a magyar színészet történetében, amelynek megindulását e naptól számítják. S véletlen, vagy talán mégsem egészen az, hogy Kecskeméten egyszerű polgári portán a napon született Katona József. A Rhédey-palota csupán ideiglenes hajléka volt a magyar Tháliának és harminc küzdelmes esztendő telt el, míg nem 1821 március 12-én Körner «Zrinyijével» meg nem nyílt az erdélyi főurak hazafias áldozatkészségéből a Farkas-utcai telken az állandó színház. Ezt az épületet, amelyben a kolozsvári Bocskay-téren 1906 szeptember 8-án megnyitott új modern színházba való költözésig játszottak, az uralomváltozás ideje alatt lebontották. Helyébe modern stílusú román diákszállót emeltek. De az egyemeletes ódon Rhédey-ház ott a Deák Ferenc-utca és a Fő-tér sarkán, amelyben megszületett a magyar színjátszás, még most is áll. Kegyeletes érzéssel és nemes örömmel olvastuk végig e könyvet, amelynek nyilvánosság elé való vitelével

nagy szolgálatot tett dr. Jancsó Elemér, nem csupán az erdélyi magyarságnak, de a magyar tudományosságnak is. Szakértő és laikus egyaránt haszonnal forgathatja és tanulságait levonhatja. Hisszük, hogy az «Erdélyi Ritkaságok» következő kötetei még inkább fokozzák majd elismerésünket e vállalkozás és annak megindítójairánt. A könyvet pompás képek díszítik.

Mihály László

Daróctól a talárig. Cseh Béla visszaemlékezései. (Komárom, Unio.)

A csehszlovák köztársaság megalakulása után néhány évvel, amikor a cséhszlovák hadseregben magyar újoncnak is kellett már szolgálniok, az egyik prágai utászrezred Cseh Béla nevű közlegénye nem értette meg főhadnagya vezényszavát. Nem is érthette, mivel Mlady főhadnagy olyan vezényszót használt, amelyet még a szibériai légionista-garnizonban tanult. A magyar közlegény értetlenül állt, erre a főhadnagy földre lökte dühében. A magyar fiú fel-tápáskodott s szerencsétlen módon, védekezésékp maga elé tartotta a puskáját. A dologból egyelőre nem lett semmi, a főhadnagnak hetek múlva eszébe jutott, hogy meg kell büntetnie a magyart s hadbírótság elé állította Cseh Bélát, a lévai főgimnázium érettségizett magyar növendékét. A hadbírótság hosszas tárgyalás után a fegyveres ellentállás bűnében marasztalta el a «dázadó magyart» s négyévi börtönrre ítélte. Cseh Béla 32 hónapot töltött, valóban nehéz körülmények között Teresienstadtban, a csehszlovák katonai börtönben, kémek, gyilkosok, rablók között. Ártatlanságát mindvégig hangoztatta. Mikor börtönéből kikerült, megkezdte igazolási kálváriáját. Több ízben

kérte pörének újrafelvételét, Prága, Brünn, Pozsony legfőbb katonai bíróságai ítékeztek újra ügyében, mert nyilvánvaló volt, hogy *justizmordról* van szó. Az emberi jogok ligája is foglalkozott ügyével, pöre nagy feltűnést keltett, a hadbírótság azonban az ítéletet ismét helybenhagyta, mert a csehszlovák hadsereg tekintélye forgott kockán s az európai tekintély miatt az egyszerű magyarnak veszítenie kellett. Végül is Masaryktól kapott kegyelmet. Cseh Béla később tanító akart lenni, de nem vették föl a képzőbe. Így végezte el a jogot Pozsonyban s lett később törvénytudó bíró Komáromban s az ma is. Cseh Béla valóban az a bíró, aki a legdurvább börtönt is végigszenvedte s a megalázás minden fajtájában része volt.

E történetét írja le vastag könyvben, élethűen, meglepő írói készséggel. Könyve vádirat: a csehszlovák áldemokrácia s katonai pöffeszkedés könyve, másrészt pedig a lelki felszabadulás írása is ez, az elnyomott ember végre szólhatott. Könyve második részében bírói multjáról szól, érdekes eseteket hoz fel a csehszlovákiai bíraskodás idejéből s ezekhez elmékedéseket is fűz. A könyv első része azonban erőteljesebb, egészségesebb, megdöbentőbb. A második rész függelékeként az ú. n. «rehabilitációs törvény» erejének kiszélesítését kéri. Rab, aki elérte szabadulását, rab, aki bíró lehetett, rab, aki írói tollal s jogi tudással küzdhet jobb s szebb törvényekért. Megdöbentően érdekes könyv, a közvetlen élmény írása. Akik a csehszlovákiai magyarok életéről tudni akarnak, azok okvetlen olvassák el. (Sz. v.)

Medveczky Bella: Havasi vihar. (Regény. Athenaeum-kiadás.) — Nem a hófedte Alpeseken tombol ez a vihar. A főhn, amely megin-

ditja fenn a tetőkön a havat, heveségében ellankad, mire a hegyek közé zárt tüdőbeteg szanatóriumig ér. A cím, így ha találó is, inkább szimbolikus értelmű: Medvezcky Bella, a nehezet és az írói kiválóságot jobban próbára tevő részt választotta. Nem az elemek, a természet viharával akar lenyűgözni, hanem azzal a mélyebb, igazibb viharral, amely lefojtva lázad a lelkek mélyén. A betegekében és az egészségeikében enyaránt. Már a meginduláskor, mikor az irónó regényét exponálja, érződik a szanatórium fojtott levegőjében lappangó temérdek feszültség, amely később a tragédiákat kirobbantja. A Stahl-család — övék a szanatórium — sereg-szemléjére gondolok az elején. Fritz Stahl, a főorvos meghal és anyja, Hermina, a nagymama — emlékeztet ez az erős, hajthatatlan akarátú szívós és uralkodni vágyó öregasszony Fannie Hurst: Great Laughter című regényének nagymamájára — összehívja a családi tanácsot, hogy a főorvosi állásról döntsön. Ennek föltétlenül a családban kell maradnia. A legidősebb orvostagnak kell beköltöznie a főorvosi lakosztályba. A fiatal Márta Stahl, akinek tudományos ambíciói vannak és Berlinből jött le nagybátyja temetésére, szeretné elhárítani magáról e terhes megtiszteltetést. Őt az orvostudomány magasabb vonatkozásban érdekli, nem mint gyakorlat. Családtagjai közül Hilda az, aki nem látná szívesen Mártát a szanatórium élén. Vénleány, ötvenöt éves, aki meg nem élt ifjúságát szeretné kárpótolni a helyettes főorvos, az elegáns és nők előtt közkedvelt Hillel. S Márta helyett őt szeretné a szanatórium élén látni. Szenvedélye egyre fekézhetetlenebb lesz és a férfiben is sikerült felgyujtania a becsvágyat. Ott ül a családi körben Elvira, aki aránylag fiatal, de szenvedtelen és gyengélkedő asszony, s nem tudja férjét, Hermann Borgot le-

kötni. Borg a konyhamesteri tisztet látja el, Elvirával jól jövedelmező állást kapott, mégsem törődik vele, valamint azzal sem, hogy sorozatos hűtlensége felkavarja amúgyis ingerlékeny feleségének és tüdőbeteg lánykájának nyugalmát. Albert Stahl, kellemetlen öregember, Ervin Stahl a főrésztvevő, a rokonság dédelgetett kedvence, Veronika Berenz, akinek anyja Stahl-leány, a röntgen-intézet és a laboratórium vezetője rossz viszonyban él Hillel. A Peters-házaspár nem sok vizet zavar. Egy valaki van csak a családban, aki Mártát szeretné itt látni; ez a fiatal Fritz Stahl, a nagymama unokaöccsének a fia, alorvos, s a rokonai ragaszkodáson felül is meleg érzésekkel viseltetik Márta iránt. Valaki nincs itt, ez a «bolond Krisztina», Hermina Stahl egyik unokahugának leánya: Krisztin Vernier. Messze éli csak világát, olykor látogat haza a család általános megbotránkozására.

A szanatórium betegei, nők és férfiak, akiknek tüdejében kavernát vájt a gyilkos kór, felfokozottan vágnak az élet, a szerelem után. Az állandó hőemelkedéstől lázasan piros az arcuk, s lelkük nem kevésbé óhajtja az izgalmat. A napok is gondtalanul telnek, az emberek ráérnek önmagukkal, csak önmagukkal törődni. A szanatórium fűtött és füledt, puha atmoszférája, a bőséges és jó táplálkozás, az egymásrautaltság kényszere mind-mind kerítő, ösztönző, szenvedélyek fellobogására. Olyan is van közöttük, aki tudatosan keresi ezt a környezetet, ahol szabadabban, erkölcsi korlátoktól nem gátolva élhet vágyainak. Ilyen a szép és kikapós Karlovitsné, akinek nem létszükséglet a szanatórium, csak jó kibúvó arra, hogy távol maradhasson a családtól, akit nem szeret. A lefojtott szenvedélyeknek ez a légköre uralkodik az egészségeseken is: Márta főorvosnő szerelmes lesz a roncsolt tüdejű

Robert Helmbe és nem irtózik attól sem, hogy megcsókolja. Az indulatok és szenvedélyek kavargását az íróknak biztos kézzel tudja megmotiválni és felfokozni. Bátor, szókimondó, elmegy a legkényesebb helyzetekig, mint aminő Klára asszony tragikus halála egyik beteg férfi szobájában — a meghasonlott, féket nem ismerő lélek és a végső összeomlás előtt álló test megdöbentő, reális ábrázolása ez — s kivételes fölényel, művészi mértéktartással oldja meg. A regény gerince: Hilda egyre jobban elharapódzó vak szenvedélye Hill iránt és Márta ellen, akiben céljai egyetlen akadályát véli. A fiatal orvosnőről terjesztett pletykái nem érték el a kívánt hatást, mire nem riad vissza attól sem, hogy megrongálja az orvosi műszereket és elcserélve a szereket, halálnak váljék okozójává. Mindhiába. Hillben fölébred a jobb érzés és hirtelen eltávozik, Hilda pedig bomlottan belesivítja a szanatórium ebédlőjének nyilvánosságába: Gyilkos vagyok! Hillért gyilkoltam! A vihar utolsó felkavaró csapása ez, a szanatórium további csendesebb korszakát Márta, a fiatal főorvosnő és Fritz Stahl kézfogása biztosítja. A nagymama ki nem mondott vágya teljesült ezzel. A fölledtségben keletkezett vihar után békés napsütés következik.

Medveczky Bella tárgyválasztásánál fogva is problematikus és nehéz, impozáns regénnyel az igényesebb irodalmat kedvelők előtt is jelentősen emelkedett értékben. Komoly fajsúlyú alkotás ez: az íróknak nemcsak mesélni tud, hanem a lélekábrázoláshoz is. Alakjai jól jellemzettek, plasztikusak, tudja és alkalmazza a művészi mértéktartás törvényeit, orvosi dolgokban sem találunk semmi félresiklást. Élmény erejével nyugózik le, stílusa kiegyensúlyozott és izes magyarsága külön érdem.

M. Jánossy Margit

Vitéz Hefty Frigyes: Repülők — előre! (Franklin, 1940.)

Emlékirat a magyar repülés hőskoráról, a magyar harci repülésről, a szerző közvetlen átélései alapján. Minden lapja érdekes és minden sora mögött a hiteles élmény erejét érezzük, amely sehol sem akarja eltúlozni önmagát; — szinte az igénytelenségig alkuvo egyszerűségében, szerénységében, annál őszintébb. Az emlékezések mögött egyre jobban kirajzolódik a szerző markánsvonalú katona-arca, egyre jobban megismerjük egyéniségét. Olyan emberről szól a könyv, aki a repülésre tette föl egész életét, gyermekkorának attól a pillanattól kezdve, amikor Blériot bukdácsoló gépét meglátta a rákosi mezőkön, s hivatását is megérezte ekkor. De őstönői már azelőtt is kijelölték útját s nagyon érdekes: ahogy a gyermek átéli a primitív ember egyes fázisait az ősembertől kezdve; úgy élte át, gyermekkorában, csupán őstönőitől vezetve, a primitív repülés fázisait a sárkánykísérletezéstől, modellezéstől, a kezdetleges lilienthali vitorlázásig. Egy ember életének sorsszerűségét láthatjuk meg ebben, akinek nyílegyenes útját már gyermekkorának élményei kijelölik; ha akarna sem tehetné mást, a repüléssel kell szívvel-lélekkel összeforrnia. Egész munkát vállaló életével olyan férfit látunk az emlékezések mögött, akit lehetetlen lenne nem tisztelnünk és meg nem szeretnünk. Van valami megindító abban, ahogy ez a vitéz és kemény katona a haza kitüntető elismeréséről: a három arany vitézségi érdemről beszél, — s csupán hűségesen leírja élményeit, de egyetlen kiemelő jelzővel sem utal arra, hogy legalább hatszor volt olyan biztos halálveszedelemben, amikor megmenekülése pillanatnyi lélekjelenlétének és akaraterejének csodáján mulott. Emberi hiúsága a legnemesebb, a becsülettel elvég-

zett munka önérzete, s egy percig sem a veszély kiemelésének hiúsága. A magyar repülés megindulásáról, a háborús és kommün-időkbeli repülésről írott fejezetek és a nagyon szép és értékes képanyag történeti dokumentumai is ezeknek az időknek. A könyvnek nem egy fejezete, mint a Katicabogár, vagy az ejtőernyőugrásról szóló rész irodalmi mértékkel mérve is kész, befejezett írói munka.

Szoós László

Jankovich Marcell: Húsz esztendő Pozsonyban.

Kosztolányi Dezső budai lakásában összegyűltünk néhányan, ha jól emlékszem a «Fekete kolostor» megjelenése után, köztük Tóth Árpád, Karinthy Frigyes, Kuncz Aladár is. Dódi, ahogy becéztük, elbeszélte néhány megíratlan részletet francia hadifogságából. Elmesélte drága humorába öltöztetve, keserűség a rabtatók iránti minden ellenérzés nélkül.

Jankovich Marcell új könyvét olvasom s önkéntelen is a «Fekete kolostor» jut eszembe. Pedig, neki, a volt magyar országgyűlési képviselőnek, akit sorsa Pozsonyban a közélet és a kulturális életnek egyaránt élére állított s akinek 56 éves korában kezébe kellett venni a vándorbotot s otthagyni Pozsonyt, fellehetetlen élményei, harcai, bátor kiállásainak, börtönének és szabadulásának városát, ugyan volna oka a harag kitörésére, a fájdalom jajkiáltására. De vallo-mása őszinte: első perctől fogva hitte a tudós biztonságával és a költő ösztönével: ez homokra épült vár és le kell omlania.

Mi ez a könyv? Nehéz volna műfaját meghatározni. Nem életrajz és nem történelem, nem akar sem politika, sem irodalom lenni. A közélet emberének, az üldözötteket védő ügyvédnek,

a finom lelkű lírikusnak, a több nyelvet beszélő európeérnek édes bús visszaemlékezése, Pozsony igazi lelkének dicsérete a szép magyar írás cello-hangján. A könyv a forradalomtól a független Szlovákiáig rajzolja Pozsony lelki életét: egy igaz férfi hajol élete elmúlt, legszebb és legfájdóbb éveire fölé, szíve gyökereig fájja, hogy akiket szeretett, akikért küzdött, eltűntek az életből.

Aki elkezdte a könyvet olvasni, nem tudja letenni a kezéből. A rohanó események áradata, az izgalmas jelenetek, mintha önnön sorsunkat olvasnók, idekíváncsoznak, hogy mondatokat, lapokat idézzünk belőlük mindeneknek emlékezésül. Szűk a hely hozzá. Olasz barátsága, kapcsolatai vetették Jankovicsot 1918-ban a megszálló olasz csapatok vezetője, a legendás híró *Barecca* ezredes útjába, mint tolmácsot. Ettől kezdve benne él az eseményekben, mint szem- és fültanu, sok ösmeretlen részletet őriz meg a szomorú napok emlékeül. S attól fogva hivatásának érzi, hogy minden Pozsonyba került külföldit felvilágosítson, meggyőzzön a magyar ügy igazságáról, hogy nem megrögzött panaszkodók vagyunk, hanem igazunk van. Aki végigélte a szkeptikus idegenek megtérését, igazolhatja, hogy ez a lelki öröm az irodalmi alkotás feletti örömnél is magasabbrendű érzés. Jankovich Marcell hosszú sorban állítja elének ezt a megtert sereget, köztük az európai szellemiség több kiváló képviselőjét. S még egy megkapó jelenet: a beteg Apponyi Albert utazik át Pozsonyon, s ő titokban meglátogatja...

De nemcsak a város képe, sürgő, megalkuvó, hős vagy áruló emberek képe rajzolódik

fel a könyv lapjaira, a fájdalom tompított pasztellszíneiben, hanem egy igaz emberé is, akit magas műveltsége, bámulatos sokoldalúsága tett hivatottá arra, hogy jószemű és jóhiszemű feljegyzője legyen ezeknek az időknek. A sok színváltozás között megmaradt embernek és magyarnak, nem gyűlölködött, nem verte a mellét, nem kért és nem kapott jutalmat, bátor szavú élő lelkiismerete volt a koronázó városnak. A csehek berendezkedését, hivatalnoki karát, a közigazgatást, adózást, karakterüket még magyarul így nem értette s nem látta senki.

Amikor a pozsonyi kapunál megáll a búcsúzó és visszanez az elhagyott városra, a primási palotára, a várra, a ligetre, melyet talán már nem fog viszontlátni, érezzük, hogy simogatja végig megegyeszer mindazt, ami kedves volt neki, mint egy ösztörtöt kedves szoborét, melynek éle felsebzi a kezét. «A história igazságos», írja mégis. A méltatlanul szenvedő ember ne várja, hogy e földön veszi el méltó jutalmát. A rossz csillag alatt született és kínlódott nemzedék ne várja, hogy még ebben az életben megkapjon minden elégtételt.

Könyvét, Pozsony húszéves krónikáját, mint egy kolostorbeli barát, telehintette az író és költő színes képeivel, virágdíszes kezdőbetűivel. Jankovics Marcel — nem csoda, hisz Kosuthok vére csörgedez ereiben — egyik legjobb szónokunk a szó nemes értelmében. Mégsem esik a legtöbb szónok hibájába: könyve olvasmányának is érték. A kötet végére írt búcsúzó versét lehetetlen megindulás nélkül olvasni. A szép magyar könyvet — «Bajtársamnak», hitvesének szól az ajánlás) — mint a

mai idők egyik legemberibb, méltóságteljes alkotását méltán állíthatjuk könyvtárunkban Tor-may Cecil «Bujdosó Könyve» és Kuncz Aladár «Fekete Kolostora» mellé. Hisszük, az irodalomtörténet is oda fogja állítani.

Téry Sándor

Zaymus Gyula: János mester. (*Regényes korrajz. Szent István-Társulat kiadása, 1939.*)

Érdekes és a magyar szépírók által eddig nem nagyon járt területre vezet minket a szerző: Buda töröktől való felszabadulásának idejébe. A későbbi idők, Különösen Mária Terézia kora inkább inspirálta eddig az írókat. Zaymus Gyula a romok helyén lassan kibontakozó Budára visz minket. Bizony ez nem Mátyás király büszke székvárosa többé, félve, idegenül lapul meg csak néhány magyar itt, a felszabadulás utáni tizedik évben tele van bevándorlottakkal, otthont vert zsoldosokkal. De a Bósingerek, az Ungerek, a Strickmeisterek között, akik zsákmánynak, gyarmatnak nézik e helyet, akad egy melegszívű, jószándékú férfi is: Hölbing János ez, vagyis János mester, aki bár idegen, de szeretettel, megértéssel nézi új környezetét, próbálja menteni a pusztulásból, a romokból, ami még menthető és épít. Nemcsak hajlékot maga-magának, hanem egyebet is. Így ő tervezi és emeli a Nagyboldogasszony-templom előtt álló Szentháromság-szobrot, a budai városházát és más épületeket. Úgy tudjuk, hogy a jeles író közel családi vonatkozású vonások is fűzik főhőiséhez: János mesterhez, s így még inkább, különös melegséggel tudja érzékeltetni rokonszenves alakját, megrajzolni a kort is a maga szokásaival, nyerseségei-

vel. János mester vándorlásai után otthont talál magyar földön, ideköti őt mindenen felül egy leány iránt való tiszta szerelme is, amely véres és komor bonyodalmak után meghitt családi kötelékben egyesíti őket. A munka nemcsak mint regény érdekes, hanem kortörténeti adatainál fogva is leköti az olvasót. Zaymus Gyula némes írásművészetével megtalálja a módot arra, hogy harmóniába fogja a durva, szélsőségekbe hajló kor eseményeit, s így műve egyenletes, a történeti hűségnek éppen úgy, mint az esztétikumnak megfelelő szép alkotás.

Mihály László

Cs. Szabó László: Magyar néző.
(*Nyugat kiadása.*)

Ha Tormay Cécile Bujdosó könyve az októberi forradalom legjobban megírt történelme, akkor Cs. Szabó László Magyar nézője a Felvidék visszacsatolásának egyetlen és legkülönb írásos emléke. Cs. Szabó egyébként hűvös és tartózkodó stílusa egyszerre átizzott, az események dühörögve követték egymást s köztük a szellem karmesteri pálcájával dirigált az író. Győzni akart az eseményeken, rendszerébe akarta fogni azokat, de ez alkalommal nem engedelmeskedtek. Megszokta, hogy az anyag formálható, minden hidegsége és unalmassága ellenére beszórható a költészet virágaival, az európai távlatú ember szemléletével, az események váratlan kapcsolódásaival. De itt nem lehetett fölünyesen elintézni a történeteket. Csak várokozni lehetett izgatottan a csodára, amely az idő méhében ért számunkra. Imádkozni lehetett és álmatlanul forogni az ágyban. Az utód, aki majd kíváncsi lesz erre az időszakra, e könyvből felidézheti az őszi éjszakákat, miknek gyémántfényű csillagai alatt kato-

nák masíroztak és felszabadult emberek zokogtak. A történelmi levegőt nagyszerűen érzékelteti Cs. Szabó ebben a hosszabb lélegzetű naplóban.

A jegyzetek, amik a kötet másik részét teszik, a nagy anyagra való rövid reakcióit tartalmazzák. Kétségtelen, hogy egyik jegyzet sem fejezi ki tökéletesen azt, amit adott esetben, az élet sokrétűségében elmondani kell. De az író az események rohanásában, a felkinálkozó anyag tömegében nem törekedhet alaposságra. Visszhangoznia kell az élményekre s rövid, szaggatott mondatokban megteszi azt. Engedelmeskedik, mert megfulladna, ha legalább néhány szót nem írna le a történéssel kapcsolatosan.

Cs. Szabó európai távlatú, művelt és szellemes író, akit csak a ma érdekel. Előtte a holnap még a messzeség, a tegnap pedig a régmúlt.

Marék Antal

Marék Antal: Mai dunántúli lírikusok. (*Vasi Szemle kiadása 1939.*)

Kezdjük azzal, ami hiányzik. Ha tájegységek szerint csoportosítjuk az írókat, és nem akarunk hasznossági szempontoknál megragadni, csak akkor van értelme az ilyen csoportosításnak, ha ki is hámozzuk a költőkből azt, ami közös bennük, amit mindnyájan egy forrásból merítenek: szülőföldjükből. Marék Antal is kacérkodik valami ilyenfajta gondlattal, de csak kacérkodik. A valósággról, az optimizmusról, a nem mindennapi lokálpatriotizmusról, mint dunántúli vonásról beszél. Azonban ötletszerűen vetődik fel mindaz, nem is kíséri meg, hogy kikutassa, milyen egyéni hangokat, színeket kap a közös lényeg a különböző költőknél. Hiszen az sem bizonyos, hogy ez a

lényeg, és hogy közös-e egyik vagy másik vonás.

Becsületlen kiritikának azonban nem szabad többet kívánnia, mint amennyit a szerző adni akar. Ezek az írói arcképek eredetileg egy antológia számára készültek. Céljuk tehát az, hogy a versek olvasása előtt hangulatot, kedvet ébresszenek az olvasóban és lehetőleg teljesebbé tegyék a költőről kialakuló képet, akit csak néhány vers képvisel.

Természetesen nem szabad keresnünk ilyen körülmények közt a bíráló mértéktartó igazságát és a költők között felállított értékelési sorrendet. Marék Antal sok szeretettel, megértéssel, ügyesen és finom ízléssel kiválógatott idézetekkel, színes, választékos stílusban rajzol meg negyvenegy írói arcképet. Mindegyik költőt elolvasta és itt-ott utal személyi viszonyaikra is. Minden alkalmat megragad, hogy az olvasóval megszerettesse a dunántúli lírikusokat.

Fábián István

Holló Ernő : Férfiének. (*Versek, Magyar út kiadása. Budapest, 1939.*)

A kisebbségi irodalomról: az erdélyiről, felvidékiről, vagy délvidékiről szólva, kevesen gondolnak arra, hogy a mai Magyarországon is kivirágzott bizonyos «kisebbségi» irodalom, amelynek gyökerei «odaátra» nyúlnak vissza. Ennek a művelői azok a költők és azok az írók, akik ide-számaztak: a szülőföld megmaradt nekik ihlető forrásnak,

lábuk azonban megbotlik a fővárosi aszfalton, szavuk pedig elsikkad a nekik idegen hangzavarban. Lassan elvesztik az otthoniakkal való kontaktust, a pesti aszfalton viszont nem tudnak meggyökerezni, nem bírnak «többségivé» válni, hiszen indulásuk alkalmával a szenvedés, az idegen elnyomatás gyötrelmes érzésével jegyezték el magukat. Bizonytalanok, gyökértelenek és az a hang, amit itt netalán el-sajátítanak, szintelen. Ellenben az az igazibb, amikor otthoni tájakról szólanak, az otthoni ízeket érzékeltetik. Közéjük tartozik Holló Ernő is, akinek jó egy-néhány verse forró vízióval hozza elénk az erdélyi tájat. A költő hallja a fekete bivalyokvonta borvizes szekerek dőcögését, a havasi patakok zúgását, látja a felhőbe vesző hegyek havas tetejét. «*A nyárban elégett fák karcsú teste — ropogva hull alá, pásztorcsapat — falvak felé terelgeti a nyáját, — a málnavészben medve-pár matat.*»

Ezt csak az írhatta meg ilyen plasztikusan, élesen, aki látta. Férfiasan érett, komoly és értékes költészet a Holló Ernőé. Sok helyütt más hangot is üt meg, mint a szülőföldet idéző, melengető versekben, itt azonban bágyadtabb, fakóbb: ez nem az ő területe. Ő kisebbségi költő maradt Budapesten is, s ennek a sorsát viselnie kell. Azt is, hogy kevesebbet kapott mindezideig a kritikától, mint amennyit érdemelt volna. *Mihály László*

F I L M

RIPORT- ÉS HIRADÓFILMEK, TRÜKKFILMEK

A német filmek vezetnek a harci gépek, a harci és katonai erények s a bajtársi élet bemutatásában. Ahol hirodó- vagy riport-szerű ez a bemutatás, mint a Siegfried-vonal, vagy a Condor-légió filmjeiben, lenyűgöz és megdöbbsent minket az anyag bámulatosan pontos technikájú elrendezése és filmszerű felsorakoztatása. Ahol történet keretében a bajtársi, katonai életet akarja élénk állítani, mint a Pour le Mérite, meg ez az új film is, ott nagyon sok tekintetben kifogást emelhetnénk, nem a tanulságok és a film mondani-valója, hanem a tanulságok és a lényeg erőszakoltsága ellen, amelyeknek a filmből kellene kiderülniök, de nem a hozzámellékelt magyarázatból. A *D. III.* 88-ban eléggé meggyőző, hogy a repülőaltiszt életét áldozza a két növendékért, az élményt megkapjuk a történetből és nemessége hat is reánk. Miért kell még külön programbeszéddel elmagyarázni, miért kell még külön kioktatni a nézőt arra, hogy mi történt, s ezzel a hatás szépségét és komolyságát lerontani. Remek epizódszínészek ennek a filmnek a szereplői, katonástartású, lelkesedőarcú fiatalok, s a főszereplő: maga a repülés, a harci repülésre való kiképzés. Hitelesek és bravúrosan nagyszerűek a légifelvételek, az ejtőernyőugrás, a légibombázás a vízi céllapra, a leszállási kísérletek a megakadt bombával, s lélekzefojtó izgalmasságukkal filmszerűek is. Nagyon szépek a kezdő-jelenetek az esős képekkel és a fiatalok reggeli felvonulása. Ezek a jelenetek nagyon melegen és tisztán filmi eszközökkel éreztetik a katonás bajtársi szellemet is.

A hirodófilmek a napi eseményeknek lerögzítései. Időtartamuk egy-egy hét, nem is akarnak többet, mint a hét kiemelkedő eseményeit megmutatni. Aki gyakrabban jár moziba, tudja, hogy nincs unalmasabb dolog, mint ugyanazt a hirodót kétszer-háromszor végignézni, — legyen az a hirodó bármennyire is időszerű, bármennyire is érdekes különben. Látszólag paradoxon ez, mert aktuális képeket nézni nem lehet unalmas, de mégis — talán mert korunkban annyira rohannak az események —, amikor például egy politikust látunk a képen, hogyan száll ki az autóból, hogyan integet az egybegyűlt tömegnek s előre tudjuk a következő moz-

dulatát is, hogyan áll oda a fotografálógépek lencséje elé, mert már átluk ezt a hiradót: az előretudottsága ezeknek a képsorozatoknak sehogysem adja meg azt a feszültséget, amivel a filmképeket különben nézni szoktuk. A *Tempó 1940* semmiképen sem adja meg, amit várhattunk volna tőle, az év eseményeinek fontosságukhoz mértén arányos bemutatását, hanem összefüggéstelenül már bemutatott és lejátszott hiradó-sorozatokot vetít elénk. Látunk államfőket és katonai díszszemléket, látunk hadvezéreket és politikusokat, látunk filmszínésznőket és különcöket, sportrekordereket és felhőkarcoló-építő munkásokat, ünnepi felvonulásokat és sportversenyeket, egyszerűen kibővítve látjuk itt mindazt, amit egy tízperces hiradó szokott bemutatni. De a cím után az év legfontosabb eseményeinek sorrendben történő levetítését vártuk volna, nem rendszertelenül összevágott hiradó-sorozatokot.

A szezon végén tartunk. Az aktuális filmektől függetlenül megemlékezhetünk most a nagy filmek előtt lejátszott néhányperces trükkfilmekről, amelyek sokszor művészből élvezetet adtak, mint maguk a nagy filmek, s a Walt Disney trükkfilmjeiből összeállított műsornak több látogatója van még ma is, mint akármelyik nagy filmnek. Szinte bizonyosra vehetjük, hogy ezek a filmek a mulattatásért, és nem tartalmi mélységek kifejezéséért készültek; de mégis, a felnőtt éppenúgy megtalálja bennük, — minden belemagyarázás nélkül — az őhozzá szülő mondanivalót, mint a gyermek a maga számára mulatságosat. A szándékosság: a mulattatásra, elgondolkztatásra-törekvés nem érződik ki Walt Disney filmjeiből, mint ahogy nem érződik ki az igazi a meséből sem. A jó meséhez nem kell külön tanulságot fűzni: az egész mese csupa tanulság, önmagáért beszél, akinek kedve van hozzá, kiolvashatja belőle a mélyebb tartalmat, az egyetemesen érvényes igazságot. Ezekhez a rajzosfilmekhez sincs hozzáfűggesztve semmi, ami a mondanivalót ránk erőszakolná, de vannak jelenetek, pl. Donald kacsája a vízben egy felfújott léggömbkacsával kísérletezik, majd Plutó kutya felé irányítja ezt a méltóságteljesen úszó, levegővel telített holmit. A kutya is halálra bosszankodik rajta, hogy sehogysem tud megbirkózni vele, ezt a könnyű kis tárgyat sehogysem tudja víz alá nyomni ő, az erős, — ez az élettelen dolog a maga törvényeinek engedelmessé válva túljár az ő eszén; s végül is nem a levegővel telített kacsája, hanem maga a kutya az, aki a szó pontos értelmében szinte megpukkad a méregtől, — az ilyen jeleneteknél, aki keresett már ágy vagy szekrény alá elgurult inggombot vagy kétfillérest, reménytelenül és egyre dühösebben, — Plutó kutyában önmagára ismerhet. S aki látta a légyapírt csapdának kikészítő, kárörvendő

Donald kacsát, s azt, hogyan ragad bele végül ő maga nyakig ezekbe a ragasztópapirosokba: lehetetlen, hogy eszébe ne jutott volna az «aki másnak vermet és . . .» ősi törvénye.

A mesében mindig az igazság győz. A mesében a gonosz mindig elveszi büntetését s a jó a jutalmát; a mesében az ártatlan mindig boldogságra talál. Olyan törvények ezek, amelyeket mi, a nem: mesében, hanem a mindennap valóságaiban élő emberek talán már nem is tudunk igazaknak elfogadni, de mégis, lelkünk mélyén, a vágyódásainkban igazaknak *hisszük* őket. Ezért hat ránk tisztaságával és bájos naivitásával annyira őszintén a rút kis kacsaról szóló történet. A kacska, aki nem sárgának születik, mint a többi, hanem ártatlanul fehérnek, s gyöngé és esetlenül reménykedő mosollyal úszik és tipeg mindig a sárga testvérei után. Ezek elüldözik. A bujdosásában átmeneti otthont talál egy varjufészekben, de onnan is kiverik, végül a legteljesebb elkeseredésében magára hagyottan zokog a víz partján s akkor fedezik fel őt igazi testvérei, a fehér hattyúk s igazi anyát kap az őt szárnya alá ölelő méltóság-teljesen szelíd hattyúmamában. A szelidség és az ártatlanság mindenén győzedelmeskedik; ezt mondja a Ferdinándról, a bikáról szóló történet is. A szelíd kis bika, aki a fa alatt ül és átszellemült pófával csak szolgatja a virágokat, nem vesz részt a többiek birkózásában, verekedésében. De ő lesz a legerősebb mégis valamennyi között, kiderül éppen akkor, amikor a madridi aréna urai válogatnak a többi között, hogy melyik méltó a viadalra. Ferdinánd a virágok illatának élvezet közben darázsba ül s kőfalakat, fákat dönt ki megvadult száguldásában. Őt viszik el az arénába. De akkorra már régen lecsillapodott s amikor meglátja a torreador kezében a virágot, semmivel sem lehet rábírní, hogy feldühösödjön, boldog mosollyal leül s még a torreador mellére tetovált virágot is kitünteti egy csókkal. Sem fenyegetéssel, sem ingereléssel, még könyörgéssel sem lehet rábírní arra, hogy feldühösödjön; nincs mit tenni, vissza kell vinni régi tanyájára a fa alá, a virágok közé, a mezőre. Amit ötletekben, fordulatokban, képies jellemzésekben, filmszerűségben adnak ezek a filmek, azt csak a rajzosfilmek tudják megadni. Azért igazán filmszerű a trükkfilm, mert nincs szüksége rá, hogy a filmi segédeszközöket, pl. a hangot, a párbeszédekkel való magyarázást igénybe vegye, mint a többi filmek. Minden a szemhez szól, minden szemléltető eszközökkel történik.

Szoós László

A NAPKELET minden közleményeért frója felel.

A szerkesztésért és kiadásért felelős: KÁLLAY MIKLÓS.
Stephaneum nyomda, Budapest. Felelős: Ifj. Kohl Ferenc.

<i>Rónay György</i> : Szegváry Mihály :	
Kincses világ	372
<i>Nagy Berta</i> : Kőváry Margit : Viz	
és kenyér.....	373
<i>Mihály László</i> : Az erdélyi magyar	
színészet hőskora	374
<i>Sz. V.</i> : Daróctól a talárig. Cseh	
Béla visszaemlékezései	375
<i>M. Jánossy Margit</i> : Medveczky	
Bella : Havasi vihar	375
<i>Soós László</i> : Vitéz Hefty Frigyes:	
Repülők — előre !	377

<i>Térey Sándor</i> : Jankovich Marcell :	
Húsz esztendő Pozsonyban...	378
<i>Mihály László</i> : Zaymus Gyula : Já-	
nos mester	379
<i>Marék Antal</i> : Cs. Szabó László :	
Magyar néző	380
<i>Fábián István</i> : Marék Antal : Mai	
dunántúli lírikusok	380
<i>Mihály László</i> : Holló Ernő : Férfi-	
ének	381

S Z E M L E :

<i>Soós László</i> : Film	382

A NAPKELET íróinak új könyvei:

Kállay Miklós: A MURÁNYI AMAZON.

Széchy Mária érdekes alakjának első modern, regényes feldolgozása. Mozgalmas események, pompásan megrajzolt történelmi arcképek, színes regényesség emeli ki az író új művét a könyvpiac eseményei közül.

Kötve P 5.60.

Toldalaghy Pál: IM, ÜDVÖZÖLLEK!

A kitűnő költő új verseinek régóta várt gyűjteménye, modern líránk igaz gazdagodása.

Fűzve P 1.—.

Rónay György: LÁZADÓ ANGYAL.

A Sátán megjelenik a földön, megkezdi pusztító munkáját a szívekben, de az «örök asszony» hatalmon elbukó, lebilincselő, nemes írói eszközökkel megírt regény.

Kötve P 5.60.

Molnár Kata: A FÖLDALATTI FOLYÓ.

Folytatása annak a regényciklusnak, amelynek első része, «Egy lélek készülődik», mély benyomást tett s végleg megalapozta a kivételes tehetségű író irodalmi pozícióját. Ebben az új kötetben a hősnő már mint nagy lány fejlődik tovább, a családi védettségéből kilépve, ismerkedik az élettel.

Kötve P 7.—.

Soós László: KORMORÁN.

Az első magyar repülőregény. Megkapó erejű háborús képek, táborozás, egy repülőharc közben Róbert rátalál önmagára.

Kötve P 11.60.

Sóter István: FELLEGGJÁRÁS.

Sóter Istvánra sokan feligyeltek már. De még a beavatottak előtt is meglepetést keltett Sóter első regénye: valahogy ilyen művet vártak tőle, mint a *Fellegjárás*, azonban a beteljesülés mégis meglepetés volt, nem próbálkozása, hanem megérkezése egy tehetséges írónak.

Kötve P 5.20.

Majthényi György: A KÉZ BESZÉL.

A gyakorlati chiromantia kézikönyve, amely komoly alapossággal vezet olvasóit a kéz vonalainak rejtélyes labirintusán át az emberi lélek mélyeibe. Nem jósolni tanít, de a magunk megismerésére.

Kötve P 5.—.

Legény Elemér: DONGH KHÁN LEÁNYA.

A francia Annám izzó, trópusi világában a megélhetésért és hírnévért küzdő magyar freskófestő izgalmasan érdekes szerelmi regénye. Az annámíta ügyvéd keresztényé lett leányával, My-Nu-Ji-val, aki szerelmestől elkíséri Európába, hogy itt áldozatul essék a «mérsékelt»-égőv zordságainak.

Kötve P 6.00.